

ר' אלעזר שלש דמעות הוריד עשו, אחת מימינו ואחת משמאלו, ואחת נסתלקה בתוך עינו, אמר הקב"ה הרי הרשע היה בובה על חיו מה אני מחזירו ריקס, מיד אמר לאביו שיברכו, וז"ה האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פו). (קטט) אמר ר' אבין בשם ר' אחא, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם ומה עשו הרשע על שהוריד שתי דמעות (קע) נתמלא עליו רחמים מיד, אנו שדמעתינו תדירה ביום ובלילה כלם על אחת כמה וכמה, שנאמר היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (שם מז ד), עד עכשיו לא הגיע הקץ שנתמלא עליו רחמים, אמר דוד שמעה תפילתי ה' ושוועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש (שם נט יג), אמר להם הקב"ה אפרע לעשו הרשע כבוד אבותיו וארוממנהו ואחר כך אני בא וכרומם אתכם, ופורע (להם) [לכם] מה שפעלתם, ומה שפעלו אבותיכם שנאמר ארום בנוים ארום בארץ (שם מו יא), אלא שאמר הקב"ה ליעקב והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כג יד), וכתוב כי [תהיו] אתם ארץ חפץ (מלאכי ג יב), אמר לו עשו ברכני גם אני אבי, א"ל יצחק במה אני מברך, (קעא) אמר ר' ברכיה אמר לו אדון עשיתי לך כל מה שאני מברך, לו אני מברך, למה כל מה שהעבד מסגל, לאדוני הוא מסגל. הוי גביר לאחיק שאמר יצחק ליעקב ברכה שביעית היא, ויצחק הגיה עשר ברכות שבירכו ולא אמר לו אלא הן גביר שמתיו לך, אלא אמר לו כל מה שאתה סבור שאני מברך איני מברך אלא לו, למה שהעבד כל מה שיש לו לאדוני הוא, כך במצרים אע"פ שנשתעבדו להם, בצאתם הן נוטלין כל מגולתם, וכן שלשים ואחד מלך ישראל מגלים אותם מארצם ונוטלין ממזונם, ואף כך מה אומות העולם עכשיו בוזים את ישראל, וישראל הם נגלים לה', שנאמר והיה סחרה ואתננה קודש (קעב) לה' (צבאות) לא יאצר ולא יחכן כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק (ישעיה כג יח): חסלת פרשת תולדות

פרשת ויצא

[א] ויצא יעקב. (א) וז"ה דרך אויל ישר בעיניו (משלי יב טו), זה עשו הרשע, דכתיב למעלה וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו' וילך עשו אל ישמעאל וגו' (בראשית כח ט), (ב) הוסיף צרה על צרה, ושומע לעצה חכם (משלי טז), זה יעקב, (ג) שנאמר ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול (בראשית כו מז), אימתי מתנחם כשיהרג אותך,

הערות ותקונים

סס האומר, והמאמר נשנה גם במדרש שו"ם מזמור פ' ומונב בילקוט תהלים רמז תתכ"ח בשם המדרש ר' אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעינו אחת מעינו הימין ואחת מעינו השמאל, והשלישית קשורה בעינו שנאמר ותשקמו בדמעות שלש, שלש אינו אומר אלא שלש. ובכ"י רומי הג' ואחת נחלת בתוך עינו. ובכ"י פאראמא ואחת נסתלקה בתוך עינו: (קטט) אמר ר' אבין. במדרש שו"ם ר' אבין אמר ואית דאמרי משמיה דרבי שמלאי, ובילקוט תהלים רבי אומר ז"ל רבי אבין אמר: (קע) נתמלא עליו רחמים מיד. במדרש שו"ם בזכות ג' דמעות השלמת אותו ככל העולם ונתת לו שלום בעולם הזה, לכשתצא לראות עלנכון בנך שעיניהם זולגות בכל יום ודמעות הדורס כלם: (קעא) אמר ר' ברכיה א"ל אדון עשיתי לך כו'. וכן בכ"י פס"א אות ה' אמר ר' ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה שביעית ולמה הוא אומרה לו תחלה אלא א"ל מלך עשיתיהו עליך ובדברתיך שלו הן כו'. וכן מובא בלקח סוג וברש"י ע"ה: (קעב) לה' (צבאות). המלה נכחות הסגרתו, כי יתחל בקרא, וכן בכ"י רומי ובכ"י פאראמא יתחל:

(א) זש"ה דרך אויל ישר בעיניו. בתחומא הגדפס לא נמלאו להדפוס מפ' ויאל שלפניו בכ"י, ומונב מאמר זה בילקוט משלי רמז תתקמ"ט בשם התנחומא. ובילקוט שם בשעט דרך אויל ישר בעיניו כי הוא מקרא במשלי כא ז' וכאן דורש על הכתוב דרך אויל ישר בעיניו. רק בילקוט העתיק כמו שמלא בשעט בכ"ר סוף פ' תולדות (אות יב) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו והס"ד כל דרך אויל ישר בעיניו (משלי כא כו), ושומע לעצה חכם (שם יב) זה יעקב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך. ובמדרש יש לתקן שז"ל דרך אויל ישר בעיניו כמו שהיה הרשע, גם יש לתקן במדרש ע"פ התנחומא דרך אויל ישר בעיניו מה עשו וכו' כמו שהוא בתנחומא, והמאמר זה שמשון הוא הוספה מאוחרת. גם מובא זה המאמר באגדת בראשית פמ"ה אות א': (ב) הוסיף צרה על צרה. וכו"ה באגדת בראשית, ובילקוט הגי' הוסיף כאב על כאב, הביא כלשון הכ"ר סוף תולדות (אות יג) אמר ר"א אלו הוציא הראשונות יפה היה אלא על שזו כאב על האב: (ג) שנאמר ויגד לרבקה. כ"ה גם באגדת בראשית, ובילקוט שם סיים ושומע לעצה חכם זה יעקב שז"ל:

וישמע

שנאמר מתנחם לך לחרגך (בראשית כז מג), ועתה בני שמע בקולי (שם שס מג), מהו ועתה בני, אמרה לו אתמול שמעת לי ונמלת את הברכות, עכשיו שמע לי כדי שתהיה, אמר לה וכך הוא הדרך שאצא חוץ מדעתי של אבא, אם יאמר לי אף הוא ואעשה מיד, ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו וגו', קום לך פדנה ארם וגו' (שם כה ח ב), וכיון ששמע אמר לו (ד) תן לי אכספורין (פי' תייוו), אמר לו ואל שדי יברך אותך (שם שס ג), מיד וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם (שם שס ז), ויצא יעקב וגו' (שם שס י), לכך נאמר שומע לעצה חכם :

[ב] ד"א ויצא יעקב, (ה) זש"ה בהתהלך תנחה אותך (משלי י כג), זה יעקב שהיה עוסק בתורה כשיצא מבית אביו ולא הניחה, בשבכך תשמר עליך (שם), אימתי ויקח מאבני המקום (וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא) (בראשית כח כא), והיה שוכב והיא היתה משמרתו, והקיצות היא תשיחך (משלי ס), [וויקץ יעקב משנתו] (בראשית שס טו): ד"א בהתהלך תנחה אותך, (ו) בשעה שאדם יגע בתורה בחייו, בשבכך תשמר עליך (שהיא משמרת אותו) מרימה ותולעה, והקיצות היא תשיחך לעתיד כשיעמדו הכל בדין היא סניגורין שלו ומלמדת עליו זכות :

[ג] ד"א ויצא יעקב. (ז) זש"ה רגלי חסידיו ישמור (ש"א כ ט), זה אברהם כשרדף את המלכים, שנאמר מי העיר ממזרח וגו' (ישעיה מא ב), ורשעים בחשך ידמו (ש"א שס), אלז ששה עשר מלכים שהרג בחשך, שנאמר ויחלק עליהם לילה (בראשית יד ט): (ח) ד"א רגלי חסידיו ישמור. זה יעקב שיצא לילך לחרן, שכך אמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך (שם כח טו), ורשעים בחשך ידמו. זה עשו, שנאמר כל חשך טמון לצפוניו וגו' (איוב כ טו), והיה בית יעקב אש וגו' ובית עשו לקש (שמואל ב פסוק יח) עשו כשיצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות, והכסה הקב"ה את היום ועשה אותו ערב, שנאמר ויפגע במקום וגו' (בראשית כח יא), והיה עשו עומד בחשך ולא היה יודע להיכן הולך, שנאמר ורשעים בחשך ידמו (ש"א כ ט), למה כי לא בכח יגבר איש (שם), א"ל הקב"ה שמה אתה סבור להיות גבור, ואף לעתיד לבא כך הוא עשה לישראל, שנאמר אור זרוע לצדיק (תהלים זי יא), ואומר ואור צדיקים כאור נוגה וגו' (משלי ד יח), ואם תמיה אתה, כבר נעשה בעולם הזה, שנאמר לא ראו איש את אחיו (שמות יג ב): ד"א רגלי חסידיו ישמור, (ט) כיון שיצא יעקב מבית אביו, לא יצא אלא במקלו בלבד, שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית לג יא), אמר הקב"ה ליצחק כך עשה לך אברהם אביך, לא נתן לך את כל אשר לו, שנאמר ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (שם כה ט), וכן ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו (שם כד כ), אמר ר' שמואל בר יצחק (י) מהו המושל, שהמשילו בכל אשר לו, אמר אפילו אתה נותן כל מה שיש לי, קח אשה לבני משם. ויקח העבד עשרה נמלים מנמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו (שם שס י), (יא) זו היא דיתיקי (שטר

הערות ותקונים

וישמע יעקב אל אביו ואל אמו והוא כמו שמאל כב"ר שהנחיל סוף חולדות: (ד) תן לי אכספורין. והעתיק הוסף „פי' תייוו". וכב"ר רומי תן לי אכספורין, וכב"ר פארמא תן לי אכספורא, והפי' שהוסף המעתיק כב"ר אקספארד שלפניו ליתא שם. ובגלגלת בראשית שם פמ"ה תן אכספורין, ונכלס בעטות, וז"ל תן לי אכספורין והיא מלה יוונית ἀκσפורος ופירושה ברכת אים לרעהו בהפךדו מחלו בלכתו למקטיו, ועיין מה שהעירוני בפסיקתא פסקא אחרי מות הערה קי"ח, ושם בלרתי הרבה מדרשים: (ה) זש"ה בהתהלך תנחה אותך. מובא בגלגלת בראשית פמ"ה אות ב', ושם מהפך הסדר, ומאמר השני הוא שם בהתחלה: (ו) בשעה שאדם יגע בתורה. מובא בגלגלת בראשית שם בהתחלה המאמר, ועיין ספרי ואחזקן צ"ח ודברת צ"ח: (ז) זש"ה רגלי חסידיו ישמור. מובא בילקוט שמואל רמז פ"ז בשם התנחומא ומובא בגלגלת בראשית פמ"ה אות ג': (ח) ד"א וכו' זה יעקב. מובא בילקוט שם ובגלגלת בראשית שם: (ט) כיון שיצא יעקב. מובא בגלגלת בראשית שם אות ד': (י) מהו המושל שהמשילו בכל אשר לו. וכו"ה כב"ר פארמא וכב"ר רומי ובגלגלת שהמשילו בכל אשר לו וכב"ר פארמא במקום אמר ר' שמואל בר יצחק הגי' שם אמר ר' יצחק: (יא) זו היא דיתיקי. שטר מחנה הולך בידו. כב"ר רומי המלה מנוקדת דיתיקי וכן הגי' שם שהולכה בידו. והמלות „שטר מחנה" שהסגרתה ליתא שם, וכן ליתא כב"ר פארמא כי היא הוספה המעתיק כב"ר אקספארד, ובגלגלת בראשית שם זו דיתיקי שהלכה בידו ל"ל שהולכה בידו, וכן כב"ר פמ"ט אות י"א וכל טוב אדוניו בידו ר' הלנו אמר זו דיתיקי, וכ"ה כפדר"א פמ"ז, ורש"י עה"ה (בראשית כד י) כח שטר מחנה כח ליצחק. וכן בלקט טוב שם ר' חלנו

כתנה) הוליד בידו, ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (בראשית כה ט), התחיל העבד מחלק לזו נזמים, ולזו (יב) קטליות, ולזו טבעות, (יג) זש"ה יש מפור וטספ עוד (משלי יא כד), בירכו הקב"ה, שנאמר ויהי אחרי מות אברהם ויבכר אלהים את יצחק בנו (בראשית כה יא), אבל יצחק לא עשה כן ליעקב אלא הוציאו ריקם, (יד) אמר הקב"ה וחשך מיושר אך למחסור (משלי טז ט), ומה היתה לו נסתלקה ממנו שכונה, ואין אתה מוצא שנדבר עמו אלא בשעה שמת, בא וראה מה עשה עשו הרשע ליעקב, ראה אותו ריקם ולא ריחם עליו, אלא אמר הריני קודמו לדרך ואינו יכול לעבור בדרך ושם אני הורגו, ומנין שכן הנביא אומר על רדפו בחרב אחיו וגו' (שמואל א יב), ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה, ועשה עמו נסים, (טו) ונתן (לו מקלו בידו) [בקלו בידו] ונקרע הירדן לפניו ועבר, שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית לז יב), והמתין עשו בדרך, ולא עבר יעקב בדרך, והרגיש עשו כי יעקב ברח ועבר את הירדן, (טז) מה עשה עשו רדף אחריו (יז) ומוצא אותו במערה מקום דומה למרחץ שבמבריא, אמר יעקב (יח) לא פת ולא לחם בידי, אכנס ואחמם במרחץ, בא עשו הרשע והקיף את המרחץ כדי שימות בו, א"ל הקב"ה רשע שבעולם (יט) כנגדו אתה מזדווג, (כ) מיד א"ל הקב"ה ליעקב מה אתה מתיירא הנה אנכי עמך, א"ל יעקב רבנו של עולם, (כא) הואיל ובך אני בוסח, וכך אתה מבטיחני אבטח [ואצא, ויצא יעקב מבאר שבע]:

[ד] ויפגע במקום. (כב) אין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בי (ירמיהו י טז), ועליו אמר דוד הנה לא ינום ולא יישן וגו', ה' שומרך ה' צלך וגו', יומם השמש לא יכבה וגו', ה' ישמרך מכל רע וגו', ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (תהלים קמא ד ס ז): ד"א ויפגע במקום ששרתה עליו דוח הקודש על יעקב, וניבא שעתידין ישראל לחטא, וזוה הקודש במסתלקת מהן, (כג) וזה דורש מן כי בא השמש, שכן מצינו בנבואת מיכה שכתוב ובאה השמש (מיכה ג ו)

עדות ותקונים

חלנו אמר זו דייחיקי, ועיין בערוך ערך דייחיק שכתב פי' בל"י האגדה אגדה קרין לשטר זואה דייחיקי, והביא חרנס ירושלמי טוב חלוניו בידו דייחיק דרבוני. ולפינו בי"ל כל שפר אפוחיק דרבוני, והמורגמן הביא בערך דייחיק ג"כ כי ת"י דייחיקא, ספרים אחרים אפוחיקיה: (יב) קטליות. בראשית קטליות, ופי' בל"ר Catella שרשרת זהב, עיין ערוך ערך קטלא: (יג) זש"ה יש מפור. בל"י רומי ובכ"י פארמא ובגלגלת בראשית בג' ושלמה טווח יש מפור: (יד) אמר הקב"ה וחשך מיושר אך למחסור. בל"י רומי טוסף והלשון משושב, א"ל הקב"ה חס וחסן למחל, ובגלגלת בראשית אמר לו הקב"ה שכתב מן המסכן הזה למחסור לך, שנאמר וחשך מיושר אך למחסור: (טו) ונתן לו מקלו בידו. וכ"ה בכ"י פארמא, ובהנחה ונתן מקלו בידו, כמו שהוא בכ"י רומי, ובגלגלת בראשית בג' ונתן מקלו בידו. וכן בכ"י ג' מאקספארד טוסף המאמר הזה וגם שם בג' נתן מקלו בידו: (יז) מה עשה עשו רדף אחריו. בגלגלת בראשית מה רדף אחריו ל"ל מה [עשה עשו] רדף אחריו: (יח) ומוצא אותו במערה מקום דומה למרחץ שבמבריא. וכ"ה בכ"י פארמא. ובכ"י רומי רדף אחריו ומוצא אותו במערה מקום דומה למרחץ של סבריא. ובגלגלת בראשית שם טוב קדמו למערה במקום המרחץ. ובכ"י פ"ז אות ה' איתא כך אמר ר' לוי אחר הוא התן מלווח ירדן בחמי סבריא בבהלה נכנס אצלו יעקב לשם ונעל בפניו עשו וחתר לו הקב"ה חתירה במקום אחר ויאלה שם: כי תעבור במים אחר אי ונכחדת לא יעשפון. והנאמן בל"ר הכיר שם לשיין בגלגלת בראשית טהים שם מערה מקום מרחץ ע"כ. ודברי אגדה בראשית יא קאחם מתוך ההתחננות כ"י שלפנינו: (יח) לא פת ולא לחם בידי אכנס ואחמם במרחץ, בכ"י פארמא אכנס וארחץ במרחץ, ובכ"י רומי אכנס [ל"ל אכנס] ומהמם אני במרחץ: (יט) כנגדו אתה מזדווג. בכ"י רומי הלשון משושב כנגדו את מזור וגו' ל"ל מלה אחת כנגדו את מזדווג: (כ) מיד א"ל הקב"ה ליעקב. בכ"י פארמא ובכ"י רומי מיד בגלה הקב"ה על יעקב וא"ל למה את מתיירא הנה אנכי עמך, ובגלגלת בראשית הלשון משושב אני אחריה לו הנה אנכי עמך וגו' יאמר לי יעקב בלוחה שעה כך עשית לי על שמך אני בטוח ויאלה שם. ויש לזקן שם ע"פ ההתחננות שלפנינו, כי דברי אגדה בראשית קטליות מן ההתחננות (כא) הואיל וברך אני בוסח. בכ"י רומי בג' כך: א"ל יעקב רבש"ע הואיל וכך הכסחתי ריני בוסח וא"ל ויאלה יעקב מנאז שבע ע"כ: (כב) אין פגיעה אלא תפלה. ב"ר פס"ה אות ט', וזלקת טוב, ובגמרא בגלי ברכו דף ס ע"ב וסבדרין דף לה ע"ב. ובגלגלת בראשית אחר שהביא כל המאמר מן התחננות א"ל ג' סיים והביא גם התחלת אות ד' עד ד"א ויפגע: (כג) וזה דורש. היא הוספה חילונית, והסגרתה כי מיותרת היא, והראיה מן נבואת מיכה ג' ו' הביא בעל ההתחננות במאמר שלאחריו, ובכ"י רומי בג' כך, ד"א ויפגע במקום ששרתה

שהיא פורענות וסילוק נבואה), שנאמר ואם נביאים הם ואם יש דבר ה' אתם יפגעו נא בה' (וימים כו יח), מלמד שפגיעה זו נבואה. ויפגע במקום כי בא השמש, כדו שכתוב ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום (מלכים ב' ו'): ויקח מאבני המקום. (כד) חשב בליו זקני אברהם משתי נשים הוליד צדיק ורשע, יצחק צדיק וישמעאל רשע, ויצחק אבא מאשה אחת הוליד צדיק ורשע, (כה) אני שאמול ארבע נשים, (כו) כמה רשעים יהיו ממני, א"ל הקב"ה ח"ו כולך יפה רעייתו ומום אין בך (ס"ב ד' ו), כיון שהשכים בבקר מצא את האבנים כולם אבן אחת, נתבשר שמטתו שלימה, שנאמר וישכם יעקב בבקר וגו' (בראשית כח יח), א"ל הקב"ה ח"ו כשם שהאבנים הללו נעשו כולן אחת, כך בניך כולם צדיקים, שנאמר כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך (לוי כ כג):

[ה] ד"א יוצא יעקב. (כו) כתיב לך עמי בוא בחדריך וסגור [דלתך] בעדי חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו כ), בשעה שאתה רואה השעה הצופה לא תעמוד כננדה אלא תן לה מקום, שנאמר לך עמי בא בחדריך, הסתכלו בי כביכול שראיתי השעה הצופה בעונותיכם לא עשיתי אלא נתתי לה מקום, שנאמר השיב אחור ימינו וגו' (איוב ג ג), ואף אתם לך עמי, שכל מי שעומד כנגד השעה נופל בידה, וכל מי שנותן מקום לשעה, השעה נופלת בידו, נבות עמד כנגד השעה (כה) (ועמד בה) [ונפל בידה] שאמר לו אחאב תנה לי [את] כרמך ויהי לי לנן ירק (מ"א כ"א ג), מה עשה אמר חלילה לי מזה' וגו' (שם כ"ג ג), מה נעשה לו, נפל ביד השעה, שנאמר ויעידוהו אנשי בלעל [את נבות נגד העם וגו' ויסקלדו באבנים וימות] (שם כ"ג י). אברהם נתן מקום לשעה, (כט) וברח מפני נמרוד מלך כשדים וחזרה השעה ונפלה בידו והרג ששה עשר מלכים, שנאמר ויחלק עליהם לידה (בראשית י"ד טו), (ל) ויצחק נתן מקום לשעה בשעה שאמרו לו פלשתים דך מעמנו (שם כ"ו טו), מיד וילך משם יצחק (שם כ"ג טו), וחזרה השעה ונפלה בידו, שנאמר ואבימלך הלך אליו מנרד וגו' ויאמר אליהם יצחק

הערות ותקונים

עליו רוח הקדש שנאמר ואם נביאים הם ואם יש דבר ה' אתם יפגעו נא בה', שנתננה שכן חושאין ורוח הקדש מסתלקת מהן מזהו (ל"ג ממה) שכתוב ובהם (השמש) [השמש] על הנביאים וקדר עליהם היום, וכו"ה ככ"י פארמא: (כד) חשב בליו. מובא בילקוט לוי רמז תת"ל כסס התנחומא ומתחיל כי אם אבני השדה ביריך מדבר ביעקב שנאמר ויפגע במקום אמר [יעקב] אברהם כו': (כד) אני שאמול ארבע נשים. כ"ה גס ככ"י פארמא, וככ"י רומי אף אני נוסף ד' נשים, ובילקוט שם אפילו אני נוסף ארבע נשים: (כו) כמה רשעים יהיו ממני. ככ"י פס"ה אות י"א רבנן אמר מיעוט אבנים שנים [אמר] אברהם ילא ממנו פסולת ישמעאל וכל בני קטורה ויצחק ילא ממנו עשו וכל אלופיו ואני אם מתאחות ב' אבנים זו לזו וידע אני שאני יולא הימני פסולת. ובילקוט שם השמים זה וגורם נפל ד' אבנים ואמר אם מתאחות זו לזו מונבחה אני שמתני שלמה: (כו) כתיב לך עמי בחדריך. מובא בילקוט שמות רמז קס"ח וישעיה רמז רל"ט כסס התנחומא וכן באגדת בראשית פס"ו אות א' ושם מהפך הסדר את הנאמר השני לפנינו בתנחומא המתחיל ד"א לך עמי בא בחדריך הסהכל בחדרי לנך כו' הציג בהתחלתו, ואח"כ הציג את התחלת המאמר שלפנינו, בשעה שאתה רואה השעה הלופה"ה בחדרונה. בתנחומא כ"ה שני של אקספארד קובץ 15: מנאל בתנחומא שם שהוא שוה עם הדפוס מוסף כל המאמרים הן לך עמי בחדריך כו' בין המאמרים התנחומא הדפוס של אות ג' ואות ד', והוא הוספה ככ"י ההוא מן התנחומא כ"ה שלפנינו: (כז) ועמד בה. תקנית שצ"ל ונפל בידה, כמו שהוא לנכון ככ"י פארמא וככ"י רומי ונפל ביד השעה, וככ"י שני של אקספארד ונפל בה בשעה שאמר לו אחאב תנה לי את כרמך ונפל ביד השעה ויעידוהו אנשי בלעל. ובילקוט קצר בלשון נבות עמד כנגד השעה ונפל. ובאגדת בראשית נבות עמד כנגד השעה ומה נעשה לו ויעידוהו וגו' והשמים המאמר שלפנינו שאמר לו אחאב כו': (כט) וברח מפני נמרוד מלך כשדים, ככ"י רומי וככ"י אקספארד ב' מובא הכתוב לראיה שנאמר לאו מבטל ברחו מכשדים (ישעיה מח כ), (וככ"י רומי שם כספות וברחו מן הכשדים), ובאגדת בראשית הציג הכתוב שאמר לך לך וגו' וילך אברהם וגו' (בראשית י"ב א ד'): (ל) ויצחק נתן מקום לשעה. ככ"י שני: ילך אקספארד חסר מן ויצחק נתן מקום לשעה עד ויוסף נתן מקום לשעה שהשמים המעתיק, ובאגדת בראשית חסרו חיה שורות וכו"ל אברהם נתן מקום לשעה כו' [וחזרה השעה ונפלה בידו והרג ששה עשר מלכים שנאמר ויחלק עליהם לילה, ויצחק נתן מקום לשעה בשעה שאמרו לו פלשתים לך מעמנו מיד וילך משם יצחק] וחזרה השעה ונפלה בידו שנאמר ואבימלך הלך אליו מנרד, והשמים מן וחזרה השעה

מדוע באתם אלי וגו' ויאמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' (נראה ש כ ט כ כח) ,
 (לא) ויוסף נתן מקום לשעה, (לב) בשעה שמכרו אותו אחיו לא היה יכול לומר אחיכם
 אני, אלא נתן מקום לשעה, וחזרה השעה ונפלה לפניו, (לג) שנאמר וילכו גם אחיו
 ויפלו לפניו (ס נ יח), (לד) משה נתן מקום לשעה, שנאמר (לה) ויברח משה (מלפני)
 [מפני] פרעה (שמות י טו), וחזרה השעה ונפלה בידו, (לו) שנאמר (והאיש) [גם האיש] משה
 גדול מאד בעיני [עבדי] פרעה ובעיני העם (ס יא ג), ודוד נתן מקום לשעה שנאמר
 ויברח דוד מגויות (ש"א כ ב), (לז) וכתוב בברחו מפני אבשלום בנו (תהלים ג ב), וכתוב
 [בברחו] מפני שאול במערה (ס ב ב), וחזרה השעה ונפלה בידו, ששאול אמר לו
 הנה [נא] ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל (ש"א כד כא). וכן יעקב
 שברח מפני השעה, ויברח יעקב שדה ארם (וי"ג יג), ונפלה השעה בידו, שנאמר
 ויקח עשו את נשיו (לח) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (נראה ש ו יו), הוי לך עמי בא
 בחדריך: (לט) ד"א לך עמי בא בחדריך, הסתכל בחדרי לךך וראה (ס) שלא לפי
 עונותיך הבאתי עליך יסורין, (מא) שאין חדרין אלא חדרי כליות, שנאמר חופש כל
 חדרי בטן (מלא י כ), ואם באו עליך יסורין לא תפתח פוך ותקרא תגר אחר מדת
 חדרי, אלא וסגור דלתך בעודך, למה חבי כמעט רגע עד יעבר רגע, אין היסורין באין
 לעולם (מב) אלא (שברים) [עוברים] הן, שנאמר חבי כמעט רגע עד יעבר זעם:

[ו] ויהלם והנה סולם וגו'. ילמדנו רבינו מה בין מיתתן של צדיקים למיתתן של
 רשעים, (מג) אמר ר' יוסטא בר שונם בשם ר' יהושע דסכנין מיתתן של
 רשעים לא בארץ ולא בשמים, שכן כתיב באחירתו (מז) ויצו אל (בגין) [ביתו]
 ויהבק (ש"י י כג), וכן המן לא בארץ ולא בשמים, שנאמר ויתלו את המן (ש"י י'
 (מה) וכן בניו ותלו אותו ואת בניו (ס"ט כה), אבל מיתתן של צדיקים בשמים ובארץ,
 שנאמר והיתה נפש אדוני צדורה בצרור החיים (ש"א כ"ב כט), בארץ מנוי, ויעלוהו
 ויקברוהו במעלה קברי בית דוד (מו) וכבוד עשו לו (במיתתו) [במותו] (וה"ל נג לז):

הערות ותקונים

בגמרא עד וחזרה השעה בלחץ: (לא) ויוסף נתן מקום לשעה. בלחץ ישיבה שם לא חשב את יוסף:
 (לב) בשעה שמכרו אותו אחיו לא היה יכול לומר אחיכם אני. וכו"ה בכ"י פארמא ובכ"י שני של אקספארד, חבל
 בכ"י רומי הגי' וכן יוסף כשמכרוהו אחיו היה יכול ללעוק או להליל עמו שזיו אחיו מוכרין אותו לישמעאלים
 לא יכול לומר להם אחיכם אני, ור"ל לא יכול לומר להם לישמעאלים אחיכם אני שהוא אחיכם: (לג) שנאמר
 וילכו גם אחיו ויפלו לפניו. וכן הוא בכ"י פארמא ובגמרא נראה שיש, ובכ"י רומי מונח לשון הכתוב ויבואו
 כל אחיו ויפלו לפניו וגו' (ל"ז ילכו גם אחיו ויפלו לפניו, ובכ"י שני של אקספארד מונח הכתוב ויבואו אחיו
 יוסף ויפלו לפניו ארצה, ל"ל ויבא יוסף ואחיו וגו' ויפלו לפניו ארצה (נראה ש מד יד): (לד) משה נתן
 מקום לשעה. עד יעקב נתן מקום לשעה בשם בגמרא נראה שיש, וכן חסר בכ"י פארמא: (לה) ויברח משה
 מלפני פרעה. וכן הוא מונח בכ"י שני של אקספארד, ותקתי ש"ל מפני פרעה, וכו"ה לנכון בכ"י רומי:
 (לו) שנאמר גם האיש משה גדול מאד. כן תקתי, ובכ"י שני של אקספארד מונח הכתוב וידרו כל עבדיך
 אלה אני והסתחוו לי (שמות יא ח), ובכ"י רומי הוא כמו שלפנינו: (לז) וכתוב בברחו מפני אבשלום בנו.
 זה חסר בכ"י פארמא ובכ"י שני של אקספארד, ומלא לנכון גם בכ"י רומי: (לח) וילך אל ארץ מפני
 יעקב אחיו. בכ"י שני של אקספארד מונח וילך אל ארץ כנען מפני יעקב אחיו, ובכ"י רומי ובכ"י פארמא
 הוא כמו שלפנינו: (לט) ד"א לך עמי, זה מונח בגמרא נראה שיש, בהתחלת הפרק: (מ) שלא לפי
 עונותיך, כ"ה גם בגמרא נראה שיש, ובכ"י שני של אקספארד הגי' הסתכל בחדרי לךך וראה שלפי שמו
 לא הבאתי עליך יסורין ור"ל שלא לפי עונותיך הבאתי עליך יסורין: (מא) שאין חדרין אלא חדרי כליות.
 בגמרא נראה שיש ואין חדרין אלא כליות: (מב) אלא שגרים הן. תקתי ש"ל שגרים הן. ובכ"י הגי' שאין
 היסורין באין לעולם אלא שגרים הן שנאמר חבי כמעט רגע, בגמרא נראה שיש היסורין עומדין לעולם אלא עד
 בעוד שגרים הן שנאמר עד יעבר זעם, ובכ"י שני של אקספארד שאין היסורין עומדין לעולם אלא עד
 יעבר זעם, ובכ"י פארמא חסר הסיום אין היסורין כו': (מג) אמר ר' יוסטא בר שונם. וכו"ה בכ"י
 פארמא, ובכ"י רומי בר שונם, ומלא שמו בירושלמי ג"כ בר שונם, ויהי בדור התמימי ודבור השני,
 ויהי תלמיד של ר' מנח, עיין מנח בירושלמי דף ק' ע"א: (מד) ויט אל בניו. תקתי ש"ל אל בניהו,
 ובכ"י רומי וגם בכ"י פארמא הוא לנכון: (מה) וכן בניו ותלו אותו ואת בניו. וכו"ה גם בכ"י פארמא, ובכ"י
 רומי וכן מיתתן של בניו לא בשמים ובארץ שכתב בהן ואת עשרת בניו (מו) וכבוד עשו לו במיתתו.
 תקתי

(מז) ילמדנו עוד רבינו מה בין חלומות הצדיקים לחלומות הרשעים, חלומות הרשעים לא בשמים ולא בארץ, שנאמר ופרעה חלם והנה עומד על היאור (בראשית מא ו). (מח) וכך נבוכדנצר כתיב חלם (הוא) [חיות] ודחלני (דחל נ' ז), שלא היה לא בארץ ולא בשמים, אבל חלומות של צדיקים בשמים ובארץ, שכן אתה מוצא שאמר יוסף לאחיו הנה אנחנו מאלמים אלוים (בראשית לו ז), הרי בארץ, ובשמים מנין, שנאמר הנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי (שם טו ט), וכן באבינו יעקב ויהלום והנה סולם (מט) [מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הרי בשמים ובארץ]:

[ז] (נ) ד"א ויהלום והנה סולם, אמר ר' יוסי הגלילי (נא) הראה לו מנשה עשה סמל. [ד"א] ויהלום והנה סולם. (נב) אמר ר' אלעזר ב"ר שמעון בן (יוסי) [יוחי], (נג) הראה לו מזבח, שנאמר מזבח אדמה [וגו'] ולא תעלה במעלות על מזבחי [שמות כ ז ט], וראשו מגיע השמימה, (נד) זה ענן הקטורת, והנה מלאכי אלהים, (נה) אלו הכהנים שעומדים על כבש המזבח ומשמשין. אמר ר' שמעון בן הלפתא (נו) הראה לו קרח, שנאמר ותפתח הארץ את פיה (נמנמך טו לב), וראשו מגיע השמימה, (נז) הראה לו משה, שנאמר ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד ו), ד"א ויהלום והנה סולם מוצב ארצה, אמר ר' אלעזר בן עזריה הראה לו יונה, שנאמר לקצבי הרים ירדתי וגו' (יונה ג ז), וראשו מגיע השמימה, הראה לו אליהו, שנאמר ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ז ג יא). ד"א ויהלום, אמר ר' שמעון בן יוחי (נח) הראה לו סיני, זה סימן, ס' עולה ששים, י' עשרה, ג' חמישים, י' עשרה, הרי מאה ושלושים, ומולם מאה ושלושים. (נח) נאמר כאן מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ונאמר בסני (והנה) [וההר] בוער באש עד לב השמים (ויקרא יא): ד"א והנה מלאכי אלהים (ס) זה משה

הערות ותקונים

הקנתי ש"ל צמותו כלשון הכתוב, ובכ"י רומי הוא לנכון: (מז) ילמדנו עוד רבינו. בכ"י רומי ועוד ילמדנו רבינו. ובכ"י פארמא חסר שורה שלמה: (מח) וכך נבוכד נר כתיב. בכ"י רומי וכן נבוכד נר כתיב, וס' בעמוד חלם חיות ורך לבני, ש"ל ודחלני: (מט) מוצב ארצה. והוספת וכו' בכ"י רומי: (נ) ד"א ויהלום אמר ר' יוסי הגלילי. המאמר הזה מובא ג"כ בכ"י שני של אקספארד שנוסף שמה מן המעתק ורשם בלחמץ הכ"י "תנחומא" ויהלום והנה סולם הראה הקצ"ה ליעקב מנשה עומד ועושה סמל והוא סלם ד"ל הראה לו מזבח כו' והעתיק כל המאמר שלפנינו עד כי עין צעין יראו בשו"ה י"ן, ואח"כ הוצא כמו בדפוס אות ג' ויאל יעקב וז"ל כי מלאכיו, והנה שמות האומרים השמים המעתיק הזה: (נא) הראה לו מנשה עושה סמל. בכ"י פארמא וכו' רומי עומד ועושה סמל. והסר שם הסיום מהכתוב וישם את פסל הסמל אשר עשה בנית האלהים (ד"ה לב ז) ודורש סלם כמו סמל: (נב) אמר ר' אלעזר בן ר' שמעון בן יוסי. חקניו ש"ל בן יוחי, וכן בכ"י רומי וכו' פארמא לנכון אמר ר' אלעזר ב"ר שמעון בן יוחי: (נג) הראה לו מזבח שנאמר מזבח אדמה. ובכ"י רומי פארמא, ובכ"י רומי הראה לו מזבח ויהלום והנה סלם זה מזבח שנאמר מזבח אדמה, והוספתי המקרא שלאחריו ולא תעלה במעלות על מזבחי. ובז"ר פס"ח אות י"ב וילקוט רמז קי"ט גס ב"ר. והנה סולם זה הכבש, מוצב ארצה זה מזבח שנאמר מזבח אדמה תעשה לי, לדעתי היה גם שם הגי' כמו לפנינו בתנחומא והנה סולם זה מזבח שנאמר מזבח אדמה תעשה לי, והכוונה ג"כ על הכתוב לא תעלה במעלות, ואחד רשם לו בלדו "זה הכבש" בש"י מלשון וכבש צהוב לכסא (ד"ה צ ס יח) ובמשה עלה בכבש במזבח והוא ש' למעלה פשוטה מגביה ועולה בשפוע, ולא ששעויות מדרגות, והדורש דרש סלם זה כבש המזבח, וביאור הכתוב לא תעלה במעלות, ובכ"י שני של אקספארד הגי' ד"א הראה לו מזבח שנאמר ולא תעלה במעלות: (נד) זה ענן הקטורת, בז"ר שם וילקוט שם רמז קי"ט אלו הקרבנות שריקן עולה לשמים: (נה) אלו הכהנים שעומדים כו'. בכ"י רומי וכו' פארמא אלו כהנים ולוים שעומדים על כבש המזבח ומשמשין, ובכ"י שני של אקספארד אלו כהנים גדולים המשרתים עליו, ובז"ר שם וילקוט שם והנה מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים עולין ויורדין זה שם עולים ויורדים בכבש, ובילקוט שם נרשם בלדו "ס"ל ל"ג גדולים" כי כל הכהנים עולים בכבש לעבודה. ולפנינו בכ"י אקספארד ח' הגי' אלו הכהנים, ובכ"י רומי גדולים ולוים, ואולי מן מלת ולוים נעשת גדולים: (נו) הראה לו קרח. בכ"י רומי טספ, וכל עדתו: (נז) הראה לו משה. ובכ"י רומי, ובכ"י שני של אקספארד וגם בכ"י פארמא הוצא בתחלה זה אליהו ואח"כ ד"ל הראה לו יונה, וראשו מגיע השמימה זה משה, והטעם שלפנינו ושכ"י רומי יוהר נכונה: (נח) הראה לו סיני. בכ"י רומי וכו' פארמא טספ הוא סלם הוא סיני, וכן נראה בז"ר שם. ועיין בלקח סוד ויאל כ"ה י"ב ובהערה מ' ותראה שתחקיני טוספה הב"ר: (נט) נאמר כאן מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. בז"ר שם ובלקח סוד הגי' מוצב ארצה ויהלום בתחתית הכר (שמות יט יא) וראשו מגיע השמימה והר בוער באש עד לב השמים: (ס) זה משה ואהרן. נראה בז"ר שם ויוצא בזה

ואהרן, שנאמר ויעל משה ואהרן (שמות כד ט), והנה ה' נצב עליו, ויירד ה' על הר סיני (שם יט ט), ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (בראשית כח יג), ונאמר בסיני אנכי ה' אלהיך (שמות כה ה):

[ח] (סא) ד"א ויצא יעקב, (סב) זה אחד מארבעה בני אדם (סג) שנתקפצה לו הארץ, ואילו הן, אברהם ואליעזר ויעקב ואבישי, אברהם מנין, (סד) כיון שיצא לדרוך את המלכים קפצה הארץ לפניו, שנאמר ויחלק עליהם לילה (בראשית יד טו), ואליעזר מנין, כיון שהלך להביא אשה ליצחק, נתקפצה הארץ לפניו, מה כתיב בו, ואבוא היום אל העין (שם כד מג), (סה) בו ביום יצא ובו ביום הגיע, ואבישי מנין, (סו) כיון שהיה נלחם עם ישבי בנגב (סז) אחי גלית, (סח) מה עשה רדף את דוד ברוח מנינו, (סט) באותה שעה נתן הקב"ה פחדו של דוד עליו, ואמר מה קל האיש הזה, היכן דוד וגבורותיו, ובנין שכן כתיב, ויעף דוד (ש"ב כא טו) באותה שעה אמר דוד מי יתן לי אחד מבני אחותי כאן, והיו יואב ואבישי רדוקים ממנו, ונלחמים עם

הערות ותקונים

נלקח טוב, ובכ"ר רומי הג' זה משה ואהרן ושבעים זקנים, כי נכתוב שהביא לראיה נאמר ושבעים מזקני ישראל, ובכ"ר ולקח טוב מובא והנה מלאכי אלהים זה משה ואהרן ומשה עלה אל האלהים (שמות יט כ) ויורדין זה משה ויירד משה (שם שס יד), וגם בכ"ר רומי טספ' וירדין שנאמר וירד משה מן ההר, ובכ"ר פארמא הוא כמו שלפניו: (סא) ד"א ויאל יעקב זה אחד מארבעה בני אדם שנתקפצה לו הארץ. גם המאמר הזה (אות ח' ואת ט' עד כ' ב' ה' ל' יו"ט) טספ' בכ"ר אקספארד ב' שהוסף מן התחומא כ"י שלפניו: (סב) זה אחד מארבעה בני אדם. עיין בגמרא סנהדרין דף ז"ה ט"ב ושם מובא רק שלשה שקפלה להם הארץ, ולא חישב אברהם, ועיין ילקוט שמואל רמז קל"ה שהביא דברי הגמרא מנספחיה דרבי עקיבא רמז קל"ה מילתיה דרבי אבשיא רבה עבד פליגא דכתיב הרעשה ארץ פלומה כ"י והוא המאמר מב"ר פנ"ס אות י"א, וכונתו בהמלות מילתיה דרבי אבשיא רבה עבד פליגא, הב"ר שחברו ר"י אבשיא רבה פליג על הגמרא שחשב ד' שקפלה להם הארץ ובגמרא אינו חושב רק ג', ומלאתי עוד הפעם הלשון הזה בילקוט מלכים רמז רל"ג ויגש איש בעמנו מילתא אלישע מילתא דרבי אליעזר עבדא פליגא, וכוונתו לפד"ר פנ"ג שפליג על גמרא סנהדרין דף מז שהביא דמשמע שלא חי משה אלא לשעה, ובפד"ר איתא שהיה דיקק וחי ממש והוליד בנים, אל"כ יש לחשוב למופת, לכן אמר הילקוט שר' אליעזר בעל פרקי דרבי אליעזר פליג: (סג) שנתקפלה לו הארץ. בכ"ר רומי וכו"י פארמא זה אחד מארבעה בני אדם שנתקפלה להן הדרך, וכו"י שני ושלשי של אקספארד זה אחד מארבעה שקפלה להם הארץ: (סד) כיון שזאל לדרוך את המלכים קפלה הארץ לפניו. בכ"ר רומי וכו"י פארמא אמרו רבותינו ונתקפלה הארץ לפניו, ובכ"ר אקספארד ב' נתקצר הלשון מן המעתיק, "אברהם ויחלק עליהם לילה" גם המאמר שלאחריו הביא בקצרה, "אליעזר ואבוא היום". ועיין ב"ר פנ"ג אות ג' פסיוותיו של אברהם אבינו היו שלש מילין ר' יהודה דרבי סימון אמר מיל, ר"י אמר בשם ר"א לא נתאבק רגליהן אלא כוס שהוא הולך מביטו לזית הכנסת, ובכ"ר פנ"ס אות י"א הרעשה ארץ בימי אברהם, ועיין עוד מדרש שוחר טוב מזמור ק"י אברהם כשאל לדרוך אחריהם נקפלה לו הארץ לפניו ועפ"ש: (סה) בו ביום יאל ובו ביום הגיע. עיין סנהדרין שם וברש"י עה"ה (בראשית כד מג), ואבוא היום היום יאלתי והיום נצתי מכאן שקפלה לו הארץ, והוא מובא מב"ר פנ"ס אות י"א ויקם וילך אל ארם והרים ר' יצחק אמר בן יומו, הוא דעתיה דר' יצחק ואבוא היום אל העין היום יאלתי והיום נצתי, ועיין בפד"ר פנ"ג מקריא ארבעה עד חרץ מהלך שבעה עשר יום ובשאל שעות בא העבד עד חרץ והיה תמה בלבו ואומר היום יאלתי והיום נצתי שנאמר ואבוא היום אל העין, ר' אבהו אמר ראה הקב"ה לנמול חסד עם יצחק ושלח מלאך לפני אליעזר עבד אברהם ונקפלה לו הדרך ואל בשאל שעות לאחר ע"כ: (סו) כיון שהיה נלחם עם ישיבי בנגב אחי גלית. ישיבי בנגב כן היה שמו וכתוב וישיבי בנגב אשר ביליד הרפה וגו' ויאמר לנכות את דוד (ש"ב כא טו), ועיין בסנהדרין דף ל"ה ע"א ובכ"ר סוף פנ"ס: (סז) אחי גלית. וכן בכ"ר רומי וכו"י פארמא וכו"י ג' מאקספארד אחיו של גלית. ובכ"ר שני של אקספארד הלשון משובש ששלחם דוד עם גלית מה עשה אחיו של גלית, וז"ל כשלחם דוד עם [ישיבי בנגב] גלית מה עשה אחיו של גלית, ולפי דברי התחומא ישיבי בנגב היה אחיו של גלית, וכן בגמרא סנהדרין שם גלית אחי: (סח) מה עשה רדף את דוד ברוח מנינו. וכו"ה בכ"ר פארמא וכו"י רומי, ובכ"ר שני ובכ"ר שלשי של אקספארד מה עשה אחיו של גלית דחפו ברוח מנינו. ועיין ב"ר פנ"ס אה"ב בגמריה וקפץ דוד לאחריו תמניא עשר אמן, פ"י הניפו לדוד בגמרינו: (סט) באותה שעה נתן הקב"ה פחדו של דוד עליו ואמר מה קל האיש הזה היכן דוד וגבורתו. וכו"ה הג' בכ"ר רומי וכו"י פארמא, ושם הג' אמר בלבו, והלשון משובש, וז"ל נתן הקב"ה פחדו בלבו של דוד, והכוונה שאמר בלבו, אותו האיש אמר כן בלבו מה קל דוד היכן גבורותיו, ובכ"ר שני של אקספארד הג' נתן הקב"ה פחדו בלבו של דוד ואמר מה קל זה האיש וסכן

בני עמון ועם ארם, וכיון שהתפלל דוד הקפיץ הקב"ה את הארץ לפני אבישי, שנאמר ויעזר לו אבישי בן צרויה (ש"נ כא יז). ויעקב אבינו אף הוא הקפיץ הקב"ה את הארץ לפניו. (ע) שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. (בראשית כט ו) [וישא יעקב רגליו]. אמרו רבותינו כל בני אדם רגליהם מובלות אותם, אבל יעקב הוא נושא את רגליו, שנאמר וישא יעקב רגליו:

[ט] (עא) ויברח יעקב שדה ארם (הושע י"ג), ומהיכן ברח, מבאר שבע, שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע, וכי בבאר שבע היה, הלא בחברון היה, שנאמר הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק (בראשית לה כו), (עב) אלא ממקום המיוחד לשבועות, ששם נשבע אברהם לאבימלך, שנאמר ועתה השבעה לי באלהים הנה וגו' (ש"נ כא כ), על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם (ש"נ ס"ג), ומנין ששם נשבע יצחק, שנאמר ויבאו עבדי יצחק וגו' (ש"נ כו ל), ויקרא אותה שבעה (ס"ג). ואף עשו נשבע ליעקב, שנאמר השבעה לי כיום (ש"נ כ"ג), כשנטל את בכורתו חשב בלבו ואמר אם יבא ואמר בא השבעה לי שלא נטלתה הברכות במרמה, מה אני יכול לעשות לו, אלא אצא מן המקום הזה המיוחד לשבועות, לכך נאמר ויצא יעקב מבאר שבע וגו', הוי ויברח יעקב שדה ארם: אמר ריש לקיש נסים עשה הקב"ה עמו בשעה שראה את ההלום, (עג) מה כתיב והנה ה' נצב עליו וגו' (ש"נ כ"ג): ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה (ש"נ י'), (עד) אין זה אלא בית המקדש, שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו (תהלים ע"ה), ואין נורא אלא בית המקדש, שנאמר נורא אלהים ממקדשיך (ש"נ ס"ח לו), ראה אותו חרב, שנאמר אין זה, כי אם בית אלהים שראה אותו בנוי, וכל הנביאים ראו אותו בנוי חרב ובנוי, אלא אמר הקב"ה אתם ראייתם אותו חרב בעולם הזה, אבל לעולם הבא אני בונה אותו בעצמי. ואני כבבודי חוזר לתוכו ואתם רואים, שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נ"ח):

[י] וירא ה' כי שנואה לאה (בראשית כ"ט). וז"ה פסוק ה' לכל הנופלים חוקף לכל הכפופים (תהלים קמ"ז יד), (עה) (לכל הנציבים לא נאמר, אלא לכל הכפופים, ואף לרשעים הוא זוקף). (עו) אמר ר' חייא אין מדותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם יש לו אוהב עשיר (עז) נדבק בו ונכסף לו, (עח) וכיון שמטה ידו (עט) ונעשה עני מלעיג עליו, אבל הקב"ה אינו כן, כיון שרואה אדם שמטה ידו

הערות ותקונים

דוד שכן כתיב ויעץ דוד: (ע) שנאמר ויאל יעקב מבאר שבע וילך חרנה. וכן צ"ל פס"ט אות י"א רפה שברים זימי יעקב, ועיין בס צ"ל פס"ה אות ח' וילך חרנה רבנן אמרי בן יומו סי' ב' דיוס שילא ב' דיוס צ"ל לחן, ונצמחל מזהרין ש"ט ויפגע במקום שקפלה לו הארץ, וכן מוצא ברש"י על התורה: (עא) ויברח יעקב. וכל"ס נס צ"ל פארתא וצ"ל רומי, אולם צ"ל שני של אקספארד מתחיל ויאל יעקב מבאר שבע והלא בחברון היה כו': (עב) אלא ממקום המיוחד לשבועות. עיין צ"ל פס"ה אות ז', מבאר שבע ר' יודן ור"ה, ר' יודן אמר מבאר שבע של שבעה, ודרש שבע לשון שבעה: (עג) מה כתיב והנה ה' נצב עליו. צ"ל רומי סיים סיפא דקרא הארץ אשר אתה שוכן עליה וגו' שקיפלה הקב"ה תחת ראשו למה שלא נאמר יושב עליה אלא שוכן עליה, ועיין בגמרא בבלי חולין דף לא ע"ב וצ"ל פס"ט אות ד' ורש"י ע"ה: (עד) אין זה אלא בית המקדש. צ"ל רומי הני' ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים הלאה לו הקב"ה בית המקדש צנוי וחרב וצנוי, צנוי שנאמר מה נורא ואין נורא אלא בית המקדש שנאמר נורא אלהים ממקדשיך וגו', והלא אותו חרב, שנאמר אין זה, ואין זה אלא בית המקדש שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה, ראה אותו צנוי שחמור כי בית אלהים. וזהו ג' יסרה. וצ"ל של אקספארד נשבע הלשון על ידי שגגת המעתיק, וצ"ל פס"ט אות ז' איתא ד"ל מלמד שהראה הקב"ה ליעקב בית המקדש צנוי וחרב וצנוי, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה זה צנוי המל"ה נורא אלהים ממקדשיך. ואין זה, הרי חרב. כמל"ה על זה היה דוח לבנו. כי אם בית אלהים [וזה שער השמים] צנוי ומשוכלל לעתיד לבא כמל"ה כי חזק בריהו שפריך: (עה) לכל הנציבים לא נאמר. וכל"ס צ"ל רומי וכל"ס פארתא. והסגרה, ועיין להלן הערה פ': (עו) אמר ר' חייא. מוצא בליקוט ההלם רמז תתפ"ח וכן מוצא צאנדה בראשית פמ"ח והסגרה שם האומר: (עז) נדבק בו ונכסף לו. צ"ל רומי וצילקוס נדבק בו ונכסף בו, וצאנדה בראשית הוא ממדק עמו ונכסף לו: (עח) וכיון שמטה ידו, צ"ל פארתא וכל"ס רומי וצילקוס כיון שהוא רואה שמטה ידו: (עט) ונעשה עני מלעיג עליו. צ"ל רומי הני' ונעשה עני פירש ממנו ולא עוד אלא מלעיג עליו. וצילקוס יראה

נותן לו יד וזקפו, שנאמר סומך ה' לכל הנפלים, לא נאמר לכל העומדים, אלא לכל הנפלים, (פ) וזקף לכל הכפופים, תאמר שאף לרשעים הוא זקף שאם יבואו ליפול, לאו, שנאמר שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו קום (תהלים לו י), נפלו אין להם עמידה, למה שנאמר כמין לפני רוח ומלאך ה' דוחה (שם לב ט), אבל הצדיקים סומך ה', (פא) כיון שראה הקב"ה ללאה שהיא שנואה, אמר היאך אני מחבבה בפני בעלה, אלא הריני זקפה ונותן לה בנים תחילה, כדי שתהא אהובה בפני בעלה, לפיכך וירא ה' כי שנואה לאה, (פב) וכן היא אומר וכלב בן הצרון הוליד את עוזבה אשה ואת יריעות, (ואלו) [ואלה] בניה ישר ושובב וארדון (דנ"א כ יח), (פג) אמר ר' ברכיה אשתו היתה, ולמה נקראת עוזבה, שהיתה עוזבת וכעורה, אמר הקב"ה הריני נותן לה בנים כדי שתהא נאה בהם, שנאמר ואלה בניה ישר ושובב וארדון (שם), לכך נאמר סומך ה' לכל הנפלים וזקף לכל הכפופים :

[יא] ד"א וירא ה' כי שנואה לאה. (פד) לא מפני שהיא שנואה בפני בעלה, אלא מפני שהוכיחה אותו שעבד יעקב שבע שנים ברחל, שאמרה לו אמו ירשבת עמו ימים אחדים (בראשית כו מד) וישב שם שבע שנים. ויאמר יעקב אל לבן הכה את אשתי וגו', ויהי בערב ויקח את לאה בתו וגו' (שם כט כא כג) כל הלילה היתה עשה עצמה כרחל, כיון שעמד בבקר והנה היא לאה, אמר לה בת הרמאי למה רמית אותי, אמרה לו ואתה למה רמית אביך, כשאמר לך האתה זה בני עשו, ואמרת לו אנכי עשו בכורך, ואתה אומר למה רימיתני, ואביך לא אמר בא אחיך במרמה, ומתוך הדברים הללו שהוכיחה אותו התחיל שנואה, אמר הקב"ה אין רפואתה של זו אלא בבנים, ובעלה נכסף לה, לפיכך וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה, ודוד מקלם עושה משפט לעשוקים (תהלים קמו ז) :

[יב] ד"א למה היתה שנואה לא שהיתה כעורה מרחל, אלא שהיתה יפה כרחל, שנאמר וללבן שתי בנות (בראשית כט יז), (פה) שוות בניו וביזוי ובזקיפה, למה אמר ועיני לאה רבות (שם סג י), אלא כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות לאה ורחל, (פו) שלחו אגרות אלו לאלו והתנו בניהן, כדי שימול עשו את לאה, ויעקב רחל, ודיתה לאה שואלת במעשה עשו, והיתה שומעת שמעשי רעים, והיתה בוכה בכל שעה לומר כך עלה גורלי לרשע הזה, ומתוך כך נעשו עיניה רבות. שנאמר ועיני לאה רבות : (פו) ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה (שם), למה שנאמר שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו ז), (פה) לא עשה אלא וילך עשו אל ישמעאל ויקח

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

ליתא המלות „ומעשה עני“ ו„הג' פורס ממנו, ובאגדת בראשית וכשראה שמעם ידו והעני אינו סופו אלא נותן עליו אבן והוא לשון צלל אגדת בראשית : (פ) וזקף לכל הכפופים תאמר שאף לרשעים הוא זקף. באגדת בראשית נמלא אחר זה הנצבים לא נאמר אלא לכל הכפופים א"כ אף הרשעים אם יפלו סומך הוא אותן חס ושלום שאם נפלו אין להם תקומה, והוא המאמר שהסגרת בהתחלת המאמר, עיין לעיל הערה ע"ה : (פא) כיון שראה הקב"ה ללאה שהיא שנואה. הוא המשך המאמר שהחל לדרוש על וזקף לכל הכפופים, ובאגדת בראשית הוסיף, ד"א וירא ה' כי שנואה לאה והוא מיותר : (פב) וכן הוא אומר כ"י. פסוק הוא בדה"א ז' י"ח, ובאגדת בראשית נקטת : (פג) אמר ר' זכריה בשם ר' פ"א פ"א אות כ"א. הניס ד"ה א' ד' : (פד) לא מפני שהיא שנואה בפני בעלה. כ"ה גם בכ"י פאראמא ובכ"י רומי. ובאגדת בראשית שם פמ"ח אות ה' גורם ד"א וירא ה' כי שנואה לאה בפני מי היתה שנואה בפני בעלה למה שהוכיחה אותו אימתי שנאמר ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו זעזעו ימים אחדים מה שנאמרה לו רבקה אמו וישבת עמו ימים אחדים ויהב יעקב, והלשון משוכם ויש לתקן ע"פ התנחומא : (פה) שוות בניו וביזוי ובזקיפה ז"ל ובקומה, וכן בכ"י רומי ובכ"י פאראמא, שוות בניו וביזוי בדמותו ובקומה, והורם מן מ"ש שתי בנות משמע שכן שוות, וכן דרשו בפדר"א רפ"ו שני המאורות לא זה גדול מזה : (פו) שלחו אגרות אלו לאלו. ועיין ב"ר פ"ע אות ט"ו ופ"ע אות ב' מהו רבות מבניה שהיו אומרים כך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן והיתה בוכה וחלומות ימי רצון שלא אסול בגורלו של רגע. וכן מובא בלקח טוב (בראשית כט יז) ועיין ב"ר דף קכג ע"א ורש"י עה"ת, ותנחומא הדרסם אות ד' ות"י ויב"ע : (פז) ורחל היתה יפת תואר כ"י. בכ"י רומי הג' אבל רחל היתה שומעת נדקתו של יעקב והיתה [יפת תואר] יפת מראה למה שמועה טובה תדשן עצם : (פח) לא עשה אלא וילך עשו. וכ"ה בכ"י רומי וכ"י פאראמא, ואין ספק שז"ל ועשו לא לקח את לאה אלא וילך עשו אל ישמעאל, או המלות „לא עשה

את מחלת בת ישמעאל וגו' לו לאשה (בראשית כח ט), אמר יעקב בשביל הברכות היה מבקש להרגני, וכשאמול את לאה אשתו, מי יודע אם יניח למחלת בת ישמעאל, ויבא עלי ויאמר לי, לא דייך שלקחת בכורתי וברכתי, אלא עוד נמלת ארוסתי, לפיכך אמר ללבן אעבדך שבע שנים ברחל וגו' (שם כט ט), אילולי כן יש אדם שנוסף אשה ומניח את הגדולה ונוטל את הקטנה, אלא ללמדך שהיתה לאה יושבת לשמו של עשו, אמר יעקב אעבדך שבע שנים וגו', וכשראה לבן כך, אמר הריני נותן את הגדולה ביד, ויהי בערב ויקח את לאה בתו וגו', אמר לו יעקב וכך היו התנאים, הלא ברחל עבדתי עמך, ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו וגו', ויעש יעקב כן וגו', התחיל מחבבה יותר מלאה, אמר הקב"ה הריני נותן ללאה בנים כדי שתהא חביבה יותר מרחל, וירא ה' כי שנואה לאה ויפתה את רחמה :

[יג] (פט) [ד"א וירא ה' כי שנואה לאה]. וזש"ה כי (תהינה) [תהיין] לאיש שתי נשים (דברים כ"ט טו) זה יעקב, שנאמר ויעקב איש תם (בראשית כח טו), שתי נשים (דברים כט), לאה ורחל, אחת אהובה (שם), זו רחל, שנאמר ויאהב גם את רחל (בראשית כט ג), והאחת שנואה (דברים טז) זו לאה, שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה (בראשית טז ג), וילדו לו בנים האהובה והשנואה (דברים טז), שתיהן ילדו לו, ומה שהעמידה לאה העמידה רחל, (צ) לאה העמידה מלכים וכן רחל [העמידה מלכים, לאה העמידה נביאים וכן רחל העמידה נביאים], לאה העמידה שופטים וכן רחל, לכך נאמר וילדו לו בנים (דברים טז), והיה ביום הנחילו את בניו (שם טז טו), בשעה שבא ליפטר מן העולם, ויקרא יעקב אל בניו (בראשית מט א). לא יוכל לבכר את בן האהובה (דברים טז), ליוסף, למה כי את הבכור בן השנואה יכיר (שם טז יו), זה ראובן, שנאמר ראובן בכורי אתה (בראשית מט ז), אע"פ שאמר בזונו פחו כמים אל תותר (שם טז ד), מהו יצועי עלה (שם), כשיבא משה, שכתוב בו ובישה עלה אל האלהים (שמות יט ג), הוא פודה אותו, וכיון שעמד משה בקש עליו רחמים, שנאמר יחי ראובן (דברים לג ו), אמר הקב"ה ואל ימות, (צא) נמצא נוטל (דמים כפי שניהם) [דימוס מפי שניהם], שנאמר כי את הבכור [בן השנואה] יכיר לתת לו פי שנים (דברים כ"א יו). וחי ראובן ואל ימות, וחי ראובן בעולם הזה, ואל ימות לעולם הבא, ולמה כי הוא ראשית אונו [וכתיב כחי וראשית אוני] (בראשית מט ג) :

[יד] (צב) ד"א וירא ה' כי שנואה לאה. וזש"ה היתה לי נחלתי כאריה ביער [וגו'] על בן שנאתיה [ירמיה יב ח], היאך, ראה הקב"ה שעתידין ליצאת מכנה בנים רשעים, וקרא אותה שנואה, ואילו הן הרשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו. ביהורם כתיב וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב (מ"ג ח"ט), באחז כתיב ולא עשה הישר בעיני ה' [אלהיו] כדור אביו (שם טו ט), אמר לו ישעיה שאף לך אות מעם ה' אלהיך העמק שאלה (ישעיה ז א), שיחיו המתים או שיעלה קרח משאול, או הגבה למעלה (שם), תבקש שירד אליהו מן השמים, א"ל יודע אני שיש בו כח לעשות, אבל איני רוצה שיתקדש שם שמים על ידי, שנאמר ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה' (שם טז יב), ביהואש כתיב ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן (מ"ג יג), וכיון שמת יהוידע נעשה רע, שנאמר (ויהי אחרי) [ואחרי]

הערות ותקונים

אלא וילך עשו" הן הוספה חלוצית עד אמר יעקב: (פט) ד"א וירא ה' כי שנואה לאה וזש"ה כי תהיין. מובא בגלגל בראשית פמ"ח אות יג, ושם הביא זה בשם ר' גרסיה, אולם צ"ל שלפנינו גם צ"ל רומי וכו' פארמא הוא בלי שם האומר: (צ) לאה העמידה מלכים וכן רחל. ואשר הוספתי כ"ה לנכון צ"ל רומי וכו' פארמא, ועיין צ"ל פ"ע אות ט"ו זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים זו העמידה מלכים וזו העמידה: מלכים מוז עמדו נביאים מוז עמדו שופטים ומוז עמדו שופטים, ועיין סוכה דף כ"ז ע"ב: (צא) נמצא נוטל דמים כפי שניהם, כ"ה גם צ"ל פארמא, וכו' רומי נמצא נוטל דמים מפי שניהם, תקנתי נוטל דימוס מפי שניהם, ופי' דימוס מחילה וסליחה בלשון יוני, והסוכה מפי שניהם ממש ומקב"ה שמשא אמר יחי ראובן והקב"ה השיב לו ואל ימות, וכן הוא לנכון בגלגל בראשית: (צב) ד"א וירא ה' וגו' וזש"ה היתה לי נחלתי. מובא בגלגל בראשית פמ"ח אות ד' וצילקוס ירמיה רמז רל"ג מובא רק בשם התנחומא ד"ל אומללה יולדת השנאה אלו ז' רשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: ומן אמר

מות יהודיע וגו' (וי"ז כ"ז). (צג) ראה מה כתיב במנשה וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים (סג ל"ז), באמון כתיב [ויעש הרע בעיני ה' וגו'] ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו' [ולא נכנע מלפני ה' וגו' כי הוא אמון הרבה אשמה] (סג ל"ז כ"ג). וביתויקים כתיב ויתר דברי יהויקים ותועבותיו [אשר עשה] והנמצא עליו (סג ל"ז מ), (צד) שמאם במילה, ומשך את הערלה, (צה) ונכנס בפתח שיצא. בצדקו כתיב ויעש הרע בעיני ה' אלהיו וגו' (סג ס"ז). הרי שבעה רשעים, לפיכך הנביא צווח ואומר אומללה (היוולדת שבעה) [וילדת השבעה] (ינ"ט ט"ו), לפיכך וירא ה' כי שנואה לאה וגו' :

[מו] (צו) [ד"א וירא ה' כי שנואה לאה], אלא ורחל עקרה, (צז) היא היתה עיקר הבית, שלא נשתעבד יעקב אלא בשבילה, שנאמר ויעבוד יעקב ברחל (בראשית כ"ג), מנין שהיא היתה עיקרה של בית, שכן בניה של לאה מורים בוועו וכל סנהדרין שלו מבני יהודה היו, מבני בניה של לאה, ומה כתיב ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם (מות ד' ט'), (צח) מכאן שרחל עיקר הבית, שנאמר ורחל עקרה. (צט) אמר ר' ברכיה הכהן (בר) [ברבי] לא היה לה עיקר מיטריין, שנאמר ורחל עקרה וגו', אעפ"כ היא ובניה (ק) עיקרו של עולם (קא) שאין מעמיד ישראל בעולם אלא בניה של רחל: (קב) אמר ר' שמואל בר נחמן (קג) מסורת היא ביד בנים של עשו, שאין גופלין אלא ביד בניה של רחל, שנאמר אם לא יסחבום [צעירי] הצאן (ינ"ט ט"ז) שאם באים השבטים לזון עם עשו לומר לו למה רדפת את אחיך, והוא אומר להם [למה] אתם רדפתם את יוסף אחיכם, ואינם מועילים ממנו, וכיון שהוא בא אצל יוסף, אמר לו למה רדפת אחיך, ואינו יכול להשיבו, ואם תאמר שעשה לך רעה, אף אחי שלמו לי רעה, ואני שלמתי להם טובה, מיד הוא שותק, שנאמר הנה היו כקש (ישעי' מ"ד), זה עשו, שנאמר ובית עשו לקש (שנדיה פסוק יח), אש שרפתם (ישעי' סג) זה יעקב [שנקרא אש], שנאמר והיה בית יעקב אש (שנדיה סג) [שנקרא אש] (קד) [ובית יוסף להבה וגו'], לא זה יוסף

הערות ותקונים

אמר ישעיה שאל לך את מוצא בילקוט ישעיה רמז רע"ז בשם התנחומא: (צג) ראה מה כתיב במנשה וישם את פסל הסמל. בלגדת בראשית מוצא כתוב אחר וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' וגו' (מ"ב כה): (צד) שמאם במילה ומשך את הערלה. עיין וי"ר פ"ט אות ו' חד אמר שמשך לו ערלה: (צה) ונכנס בפתח שאל. נז"ל שם דלמר ר' יוחנן כללו של דבר בפתח שאל בו נכנס, ובלגדת בראשית השמים המלח, ונכנס בפתח שאל: (צז) ד"א, וספספיה וכו' לנזון ככ"י רומי: (צז) היא היתה עיקר הבית, מוצא בילקוט רות רמז תר"ו בשם התנחומא, ועיין פסיקתא פסקא רבי עקרה וכו' פ"א אות ב' ורחל עקרה אמר ר' יוחנן רחל היתה עיקרו של בית וכו'. ובגדת רבה פ"א אות י"ג אמר ר' אבה בר כהנא רחל היתה עיקרו של בית: (צח) מכאן שרחל עיקר הבית. ממה שנאמר כרחל וכלאה בתחלה רחל ואח"כ לאה, ועיין בגדת רבה שם ובפסיקתא ובז"ל עיקר מוסבין משל לאה היו אלא שהיו עושין של רחל עיקר, ור"ל רוב מוסבין בעוה והזקנים וגם הזקנים מסנהדרין שהיו שם, לכן הביא התנחומא בעוה וכל סנהדרין: (צט) אמר ר' ברכיה הכהן ברבי (ק) חקתה לא היה לה עיקר מיטריין. ככ"י רומי אמר ר' ברכיה הכהן ברבי (צ"ל ברבי) לא היה עיקר הבית מוסבין שלה. וככ"י פארחא אמר ר' ברכיה הלוי בר' לא היה עיקר הבית מוסבין שלה, ואין ספק שהיה כתוב לא היה לה עיקר מיטריין ובשבתה המלה ואחרי המעתיקים הוסיף עוד מדליה מלה "הבית", והנוסחא שלפנינו נכונה, וכן תמאל בז"ל פמ"ז אות ב' ופנ"ג אות ה' עיקר מיטריין לא הוה לה, וכן בפסיקתא פסקא דזכור (דף כ"ג ע"א) תתן מיטריין שלה ופי' צווי אסדאקא (גמברומוסטרי) ע"ש בגמרא מ"ה: (ק) עיקרו של עולם. ככ"י רומי עיקרין של בית ושל העולם: (קא) שאין מעמיד. ככ"י רומי שאין מעמיד: (קב) אמר ר' שמואל בר נחמן. ככ"י רומי ד"א אמר ר' שמואל בר נחמן, ומוצא בילקוט שופטים רמז ל"א בשם התנחומא: (קג) מסורת היא ביד בנים של עשו שאין טפלין אלא ביד בנים של רחל. ככ"י פארחא ובכ"י רומי מסורת אנדה היא שאין עשו טפל אלא ביד בנים של רחל, ובילקוט שם מסורת אנדה הוא בדידו, ובפסיקתא פסקא דזכור (דף כ"ג ע"א) ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן אמר מסורת אנדה בנים של רחל עשו טפל כו'. ע"ש ובגמרא קל"ג וכן בז"ל פמ"ז אות ו' ופמ"ה אות ה' ופנ"ט אות ב' אמר ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו טפל אלא ביד בנים של רחל ה"ד אם לא יסחבום כערי האלן: (קד) ובית יוסף להבה. להבה. מחקתי וספקתי

שנאמר ובית יוסף להבה) (מגיד פסוק יב), [לא יצילו את נפשם מיד להבה] (ישעיהו מז יד), זה יוסף שנקרא להבה, שנאמר ובית יוסף להבה וגו' (שנודים סג):

[טז] ויזכר אלהים את רחל וגו' ויפתח את רחמה (בראשית ל כג). ילמדנו רבינו, מהו שיקנה אדם שלחן בשבת (קף) בספוג, (קן) כך שנו רבותינו ספוג אם יש לו עור בית אחיה מקנהין בו, ואם לאו אין מקנהין בו, (קן) שאם אין עליו עור תפור לו הוא בא לקנה [בשבת] והמים נכנסין (קף) והוא (כונס) [כובש] והמים יוצאין, ונמצא סוחם בשבת, לפיכך אם יש לו עור בית אחיה מקנהין בו, (קט) [ואם לאו אין מקנהין בו], שלא יהא עוצר והמים יוצאין. (קי) בוא וראה מעשיו של הקב"ה שאינן כמעשה בשר ודם, בשר ודם בשעה שעוצר בספוג (קיא) המים יורדין, פתח ידו אין המים יורדין, אבל הקב"ה אינו כן, אם עצר אין המים יורדין, שנאמר הן יעצר במים ויבשו (לוי יט טו), וכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא יז), אבל אם פתח הן יורדין שנאמר יפתח ה' לך (שם כה יג), (קיב) אמר ר' יוחנן ארבעה מפתחות ביד הקב"ה ולא מסר אותן לבריה בעולם, ואלו הן, מפתח של גשמים ומפתח של כלכלה, ומפתח של קברות, ומפתח של עקרות, ולכשהוצרכו מסרן הקב"ה לצדיקים, מפתח של גשמים מסר לאליהו, שנאמר אם יהיה השנים האלה מל ומטר כי אם לפי דברי (מ"א יז ה), מפתח של כלכלה מסר לנח, שנאמר ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל (בראשית ו כה), מפתח של קברות מסר ליוחנן, שנאמר ואמרת אליהם העצמות היבשות (יחזקאל לו ג), ומפתח של עקרות מסר לאלישע, שנאמר למועד הזה כעת חיה את חובקת בן (מ"ד טו), ובנין שלא מסרן הקב"ה לבריה בעולם, אלא הוא בעצמו פתח אותן, מפתח של גשמים, שנאמר יפתח ה' לך (דברים כה יג), מפתח של כלכלה, שנאמר פתח את ירך (תהלים קמה טו), ומפתח של קברות, שנאמר הנה אני פותח את קברותיכם (יחזקאל לו יג), ומפתח של עקרות מנין, כמה שכתוב בענין ויזכר אלהים את רחל ויפתח את רחמה :

[יז] [ד"א ויזכר אלהים את רחל]. וזש"ה פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי (תהלים נט ט), כי אמר הפסוק הזה, דוד אמרו בשעה שחלק אבשלום בנו עליו ואמר לו אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון (ש"ס טו ז), ואמר לו אביו לך בשלום ויקם וילך חברונה (שם שס ט), (קיג) אמר לו אבשלום מבקש אני ממך דבר אחד שתתן לי שני זקנים שילכו עמי שאחיה עושה על פיהם כל דבר שאני עושה, כתב לו [אגרת] שילכו עמו שני זקנים מכל עיר שירצה, נטל את האגרת והיה הולך בכל עיר ועיר, ורואה שני זקנים ובהורים שבעיר היה מראה להם [את האגרת], ואומר להם ראו מה כתב לי אבי, אלא בשביל שאני מחבב אתכם הרבה, אני מבקש אתכם, כך היה עושה בכל עיר ועיר, עד שנשלל מאתם זקנים, שנאמר ואת אבשלום הלכו מאתים איש (שם שס יא), מהו מאתים איש, ר' הונא בשם ר' חייא בר אבא אמר מאתים ראשי סנהדרין לקח עמו, כמה דאת אמר אספה לי שבעים איש (במדבר יא טו),

הערות ותקונים

ותקנית ע"פ כ"י פארמא-וכ"י רומי, וכן לנכון צילקו שם: (קף) בספוג. היא מלה יוונית σπογγος מין למח מלא חורים וזולע מים רבים (סונומנט): (קן) כך שנו רבותינו. משנה שבת דף קנז ע"א: (קן) שאם אין עליו עור תפור לו. הוא לשון התנחומא לנבאר דברי המשנה: (קף) וזהו כונס. תהייה ש"ל טובש, כמו שהוא בכ"י, ובכ"י פארמא וזהו כינוס: (קט) ואם לאו אין מקנהין בו. הוספתי כמו שהוא בכ"י רומי, וחסר גם בכ"י פארמא: (קי) צא וראה מעשיו של הקב"ה שאינן כמעשה בשר ודם. מובא צילקו איוב רמח תתק"ל ד"ה הן יעצור שם התנחומא: (קיא) המים יורדין. כ"ה גם בכ"י פארמא, ובכ"י רומי הגי' המים יוצאין: (קיב) אמר ר' יוחנן ארבעה מפתחות, בגמרא הענין דף ב' ע"ב מובא שם ר' יוחנן שלש מפתחות הן צידו של הקב"ה, וסי"ב שם במערכת אמרי אף מפתח של פרנסה, שנאמר פתח את ירך, ואולי כוונתו ציה לדברי התנחומא שחושב גם מפתח של כלכלה שהוא מפתח של פרנסה שהביא בגמרא. ורמיתי בנדר פט"ל אות ד' ר' תנחומא שם ר' ציבי שלשה מפתחות כו' וי"א אף מפתח של פרנסה, ונתרגמו ירושלמי (בראשית ל כג) הציא כמו שהוא בתנחומא: (קיג) אמר לו אבשלום מבקש אני ממך דבר אחד שתתן לי שני זקנים. בכ"י רומי נוסף "מכל עיר שארצה", ובמלמל הזה מובא צילקו שמואל

[יט] [ד"א] ויזכר אלהים את רחל]. מה כתיב למעלה מן הענין, ותרצר רחל כי לא ילדה
ליעקב [וגו' ואם אין מתה אנכי] (גראטס ל ט), (קמוז) אמרו רבותינו מכאן
אתה למד שכל מי שאין לו בנים חשוב כמת, שכתוב בתנה ה' ממית ומחיה (ע"א ב),
אלא כך אמרה חנה, עד שלא נתן לי בן הייתי מן המתים, עכשיו שנתן לי בן נמנית
עם החיים, אמרה רחל ליעקב, הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ויחר אף יעקב ברחל
(גראטס ל ט ב), ורוח הקודש אומרת החכם יענה דעת רוח (איוט טו ב), אמר יעקב לרחל
(קיו) וכי אנטידיסר של הקב"ה אני, התחת אלהים (אני) [אנכי] (גראטס טז), א"ל
הקב"ה חייד בלשון שאמרת התחת אלהים (אני) [אנכי], בו בלשון בנה עומד ואומר
לבניך התחת אלהים אני (טז ב יט), אמרה לו כך היה יצחק אביך עשה לרשקה אמך,
לא היו שניהם עומדים ומתפללים זה כנגד זה, שנאמר ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו
(טז כה כז), אף אתה תתפלל עלי אל ה', ואברהם זקנך לא כך עשה לשרה, אמר
לה שרה הכניסה צרה לביתך, אמרה לו, אם כן הגה אמת בלחה בא אליה (טז כז ב),
לא עשה, אלא כיון שנתנה לו שפחתה מיד עיברה וילדה, ותאמר רחל דנני אלהים
(טז טז י), (קיה) דנני וחיביני, דנני וחיבני, דנני וחיבני, שלא נתן לי בן, דנני וחיבני
שנתן לשפחתי בן, ותקרא שמו דן, עיברה וילדה לנפתלי, ותאמר רחל נפתולי אלהים
נפתולי (טז ט ח) (קוט) (פ') לשון ניגופי שבכרבי הים קריין לכלה ניגופי), נפתולי שלי
היתה החופה, שבכל יום רביעי היתה מקושטת להכנס ונכנסה לאה, לפיכך נפתולי
ונכנסה אחותי, עם אחותי וגם יכולתי, ותקרא שמו נפתלי (טז), למה נפתלי,
(קב) שגמבולם הם עשרים את ה'תורה שכתוב בה ומתוקים מדבש ונופת צופים (ספליס יט ט)

הערות ותקונים

רמז קמ"ט בשם התחומא: (קיד) שלא היו יודעים היכן היו הולכים. בכו" רומי לא היו יודעין על מה הולכין: (קכו) והיו יושבים שני זקנים ואחד מאותם שחלקו עמו באמנע. בכו" רומי והיו מרביצים שני זקנים ואחד מארזן שהיו עמו, ובכו" פארמא והיו מרביצין שני זקנים ואחד מאותם שחלקו עמו באמנע: (קכד) אמרו רבותינו: ד' חשובים נחתים ואחד מהן מי שאין לו בנים, עיין בז"ר פט"א אות ו' ועיין בדרכי דף סד וברש"י: ע"ה"ט: (קכו) וכי אנטידור של הקב"ה אל. ובכו" רומי וכי אנטידור של הקב"ה אל, ובכו" פארמא אנטידור, וכולם נצטוו, וז"ל וכי אנטיקיסר אל, פי' משנה לקיסר Anticæsar אנטיקæσαρ עיין ערוך השלם ערך אנטיקיסר: (קיד) דלני וחייבני [דנני] וזיכני. בז"ר פט"א אות ו' וק"ה עוב וכו" על התורה: (קכז) פי' לשון יניפי שבכרכי הים קורין כללה יניפי. זו היא הוספת המעצין בכו" אקספארד שלפנינו וליהא בכו" רומי וכי פארמא, ועיין בז"ר פט"א אות ח' אמר ר' יוחנן יניפה הים לי לשנות לפני אחותי ונחא צדור ערך נמפה גורם מנפה הים לי לשנות לפני אחותי, והביא המאמר הים כו ע"א היו קורין כללה יניפי, ועפ"י דבריו הוסיף כן המעצין מתחומא, והג' נמפה במו"ס יותר נכונה, כי כן הוא גם ביוני חקמנט ופי' כלה, ובכו" רומי ובכו" פארמא הג' מהו נפתולי שלי היתה החופה וכו' (קכ) שמנבולס הם עשירים את התורה. בכו" פארמא מעשירים את התורה, ובכו" רומי הג' שמנבולס מעמידין את התורה, ועיין בז"ר פט"א אות ח' וילקום רמז קכ"ו בשם בז"ר, ד"ל נופת עצמו לא שלי.

(קבא) כיון שראתה לאה שילדה ששה בנים, אמרה כך התנה הקב"ה עם יעקב שהוא מעבד שנים עשר שבטים, והרי ילדתי ששה בנים ושתי השפחות ד' הרי עשר, והיתה לאה מעוברת, (קבב) אמרו רבותינו זכר היתה מעוברת, אמרו דא, הריני מעוברת, ואחותי רחל לא ילדה, מה עשתה לאה, התחילה מבקשת רחמים על רחל אחותה, אמרה יעשה מה שבתוך מעיה נקבה ואל תמנע אחותי רחל מלהוליד בן, אבר לה הקב"ה חייד את ריחמתה על אחותך, הריני עושה מה שבתוך מעיך נקבה (קבג) וזוהי בכך, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה (נראה ל כא), מהו דינה, שדיינה מלהוליד בן על מנת שתלד רחל בן, שכן כתיב אח"כ ויזכור אלהים את רחל וגו' ותהר ותלד בן (סס סס כג סג), מהו ותהר ותלד, מיקוש לידתה לעיבורה, מה עיבורה שלא בצער, אף לידתה שלא בצער. ותאמר אסף אלהים את חרפתי (סס), מהו אסף, אלא כיון שאין האשה יולדת, חרפה מצויה בתוך ביתה, (קכד) כיצד שוברת כלי בתוך ביתה, במי יש לה לתלות. כיון שיוולדת תולה בבנה, לכך אמרה אסף אלהים את חרפתי:

[כ] ד"א אסף אלהים. (קכה) אלא בשעה שילדה רבקה ילד עקב ולעשו, נולדו ללבן שתי בנות, ושלחו אגרות זה לזה לומר אתה הולדת שתי בנות ואני שני בנים, ניתן אלו לאלו, והיתה לאה שומעת מעשה עשו ובוכה, ורחל שומעת מעשה יעקב ושמה, (קכו) [מנין שהיתה לאה בוכה, שנאמר] ועיני לאה רבות (סס טו), (קכז) תרגם סתורגמניה של ר' יוסי, מהו רבות (קכח) צירניות (פי' עגילות), א"ל ר' יוחנן לא תרגמת יפה, ומהו רבות ארוכות, (קכט) שכל מה שנתן לה הקב"ה היו

הערות ותקונים

שני הוא, דכרי תורה שנאמר כהם וטפת זופים יהיו נאמרים בחלקן של נפתלי: (קכא) כיון שראתה לאה. עיין ברכות דף ס' ע"א ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מהו ואחר אמר רב לאחר שזנה לאה דין בעמלה ואמרה י"ב שבטים עתידין ללדת מיעקב, ששה ילדו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כחמת השפחות מיד ונפכה לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה, ועיין רש"י בפירושו ע"ה (נראה ל כא). (קכב) אמרו רבותינו. ירושלמי ברכות פ"ה ה"ה (דף יד סע"א) רבי בשם רביה ינאי עיקר שטורה של דינה זכר היה מאחר שנתפלל רחל נעשה נקבה הדא הוא [דכתיב] ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאחר שנתפללה רחל נעשת נקבה. ועיין בב"ר סוף פס"ג עיקר צרייה זכר היה ומתפללה של רחל שאמרה יוסף ה' י' בן אחר נעשה נקבה, ויש לחקק שכן כמו שהוא בירושלמי, ולדעת התנחומא היתה לאה מתפללת על רחל: (קכג) וזוכרה כך. ז"ל בנן כמו שהוא בב"ר רומי: (קכד) כיצד שזנה כל. בכ"ר רומי וכי' פארמא הני' כיצד אם שזנה את הכלי אין לה במ לתלות כיון שהיא יולדת בן והיא שזנה כלי חולה בבנה, ועיין בב"ר פס"ג אות ה' עד שלא תלד האשה הכרחון נחלה בה וכן מובא ברש"י ע"ה: (קכה) אלא בשעה שילדה רבקה יעקב. עיין בגמרא ב"ב דף קג ע"א שהיתה שומעת על פרשת דרכים כו' ע"ה, ש"ה מנין שיהיה לאה נזונה. תהני ע"פ כ"ר רומי, ועיין לפיל אות י"ב: (קכז) תרגם סתורגמניה של ר' יוסי. בכ"ר רומי וכי' פארמא תרגם אמורא של ר' יוסי, וכן היא עיקר הגירסא, רק המעתיק מכ"ר אקספארד השמיים המלה "אמורא" והציג מלת "סתורגמניה", ואמורא פירושו סתורגמן. וכן בב"ר פ"ה אות ס"ז אמורא דר' יוחנן תרגם קודמו ופי' לאה הוו רכיבין וא"כ גורם אמורא דר' יוחנן, וכן לשמטה לאמורא מיהו (חולין פד ע"ב) פי' הערוך ישתקן הסתורגמן שמתרגם דברים שזרש שלא כהלכה, ועיין בערוך החדש מה שהביא ירדני הרב הגדול מהר"א דר' קאהים מסהדרין דף ז' ע"ה סתורגמניה דר"ל קום ענליה בלמורא. וכן מן שמ"ר ספ"ה ואהרן אחיק יהיה נציג כסם שהדורש יושב ודורש והאמורא אומר לפניו. וע"ה, ויש להוסיף במאמר מב"ר אמורא דר' יוחנן שהבאתי: (קכח) צירניות "פי' עגולות". היא הוספה מן המעתיק, ובכ"ר רומי וכי' פארמא ליתא, והוא מלשון חז"ל בברכות דף מד ע"א עיני תרוסות וצירניות, ופירש"י עגולות יורח מהרסות, והערוך צערך צין כתב פי' שעגול אורו מקום שעין מונח בו. ובב"ר פ"ה אות ס"ז איהא בנאגן אחר אמורא דר' יוחנן תרגם קודמו ועיני לאה הוו רכיבין א"ל עיניה דלמך הוו רכיבין, ומהו רבות רבות מצבים. ובכ"ר (נראה ל כס יו) תרגם ועיני דלאה הוו רכיבין, על דהוות בכי' ומלאה לל תיסקר צמוליה דעשו, תרגם כמו שמוצא בב"ר, ובתיב"ע שם תרגם ועיני לאה הוו צירניות דכתיב ונשיא מן קסם ה' דלא יין לה לשמו דשעא, והוא תרגם כמו שהוא בתנחומא: (קכט) שכל מה שנתן לה הקב"ה היו ארוכות כהונה גדולה ומלכות ושמן המשחה. בגמרא ב"ב דף קג ע"א מהו רבות כו' אמר ר' אלעזר שמתנותיה ארוכות, וס' הרשב"ם ארוכות גדולות כהונה ולויה ומלכות, ולוי ילא ממנה שממנו כהנים לויס, ומלכות מיהודה. ובעל הילקוט צרמו קב"ה הביא מאמרם מגמרא ב"ב אלא שמתנותיה ארוכות, והוסף, "כהונה ולויה ומלכות" וזה הוסף ע"פ ב"ר פ"ה סוף אות ס"ז על הכהונות ושם הגדולה לאה גדולה במתנותיה כהונה לשולח לעולם (לכיל)

ארוכות, כהונה גדולה, ומלכות, ושמן המשחה, (קל) וכיון שילדה לאה לעקב, (קלא) היתה רחל מצויה, לומר שמא ימלנה עשו ולא שילדה לאה לעקב, וכיון שילדה ליוסף אמרה אסף אלהים את חרפתי, ואין חרפה אלא ערלה, שנאמר כי חרפה היא לנו (נחשית לה יד), ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר, צפה ברוח הקודש שאינה יולדת אלא בן אחר: (קלב) ד"א יוסף ה' (לי בן אחר, אמר ריש לקיש) (קלג) תוספתו של הקב"ה (קלד) גדולה מן העיקר, (קלה) ממי אתה למד מחזקתו שהיתה מלכותו י"ד שנים, וכיון שהוסיף לו הקב"ה הוסיף לו ט"ו שנים, שנאמר והוספתי על ימיו חמש עשרה שנה (מ"ז כו), הוי תוספת גדולה מן העיקר, וכן אתה מוצא בבנימין שאמרה לו אמו יוסף ה' לי בן אחר, אף הקב"ה (קלו) הוסיף לה ממנו י' שבטים ומן יוסף ב' שבטים. אמר ר' שמואל בר נחמן העמיד הקב"ה מן רחל שנים עשר שבטים, עשרה מבנימין ושנים מיוסף, (קלז) ומינן שהיו בניו של בנימין, שכתוב ויען שאול ויאמר, הלא בן ימיני אנכי מקמני שבטי ישראל [ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימין] (ע"א ט כה), (קלח) וכתוב אחר אומר (וישלה שאול) [וישלו שבטי ישראל אנשים] בכל שבטי בנימין לאמר (שופטים כ יג), (קלט) כיון שראו הנביאים שתוספת גדולה מן העיקר, התחילו לברך את ישראל בתוספת, משה רבינו אמר ה' אלהי אבותינו יוסף עליכם ככם (דברים א יב), ואף דוד אמר יוסף ה' עליכם עליכם ועל בניכם (תהלים קטו יד), אף לעולם הבא בלשון הזה הקב"ה מקבץ גלויותיהם של ישראל, שנאמר והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו לקנות [את] שאר עמו (ישעיה יא יא):

[כא] (קמ) ויאמר אלהים אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך (נחשית לא ג), ולמדנו רבינו, חצר של ישראל נכרים עובדי כוכבים דרין בתוכו, מהו שיאה עירובו עירוב, (קמא) כך שנו רבותינו חצר של ישראל נכרים עובדי כוכבים דרין בתוכה אמר לישראל להשתמש בתוכה, עד שיקח רשותו של נכרי עובד כוכבים, למח שכתוב בכל המקום אשר אוכר את שמי וגו' (שמות כד), ואין הקב"ה מייחד שמו (קמב) בתוך עובדי ע"ז, אלא ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כג לג), שלא תתחבר בתוך הרשעים, (קמג) שאין הקב"ה מייחד שמו בתוכן, תדע לך שהוא כן, אמר ר' אלעזר בן פדת (קמד) בשם ר' יוסי בן (קמא) [זמרא] כל זמן שהיה לזוט דבוק עם אברהם, אין אתה מוצא שנתייחד

הערות ותקונים

לעולם, דכתיב ויהודה לעולם תשג וגו' וכתוב זאת מנחתו עדי עד. ושם הקמנה רחל קמנה במתנותיה, יוסף לשעה שאול לשעה וסילה לשעה: (קל) וכיון שילדה לאה לעקב היתה רחל מנירה. מוצא צילקוס וילא רמז ק"ץ בשם התנחומא: (קלא) היתה רחל מנירה. עיין רש"י ע"ה" (נחשית ל כב): (קלב) ד"א יוסף ה' לי בן אחר אמר ריש לקיש. הוספתי ע"פ כ"י רומי: (קלג) תוספתו של הקב"ה גדולה מן העיקר. מוצא בב"ר פס"א אות ד' בהרחבת דברים, ושם הגי' בר פאראמר, ומוצא צילקוס מלכים רמז רמ"ג ושם הגי' ריש לקיש בשם בר פארא: (קלד) גדולה מן העיקר. וכ"ה בב"י פאראמר, ובכ"י רומי הגי' יתירה על העיקר, ובכ"ר שם מרובה על העיקר: (קלה) ממי את למד מחזקתו. מוצא בב"ר שם עיקר מלכותו של חזקיהו כו': (קלו) הוסיף לה ממנו י' שבטים. בב"ר ובנימין ע"י שכתוב בו תוספת הוא מעמיד עשרה דכתיב ובני בנימין בלע ונכר וגו': (קלז) ומינן שהיו בניו של בנימין. וכ"ה בב"י רומי, ובכ"י פאראמר ומינן שהיו בניו של בנימין עשרה: (קלח) וכתוב אחר אומר וישלה שאול. כ"ה גם בב"י רומי וכ"י פאראמר, ולא נמצא כן בקרא, וז"ל וישלו שבטי ישראל אנשים בכל שבטי בנימין לאמר (שופטים כ יג): (קלט) כיון שראו הנביאים. מוצא צילקוס מלכים רמז רמ"ג בשם התנחומא אחר שהביא דברי ר"א פס"א סיים בהנחמה מן התנחומא כיון שראו הנביאים שתוספת הקב"ה יתר על העיקר כו': (קמ) ויאמר אלהים אל יעקב. וכן הוא בב"י פאראמר, ובקרא כתיב ויאמר ה' אל יעקב וכן נדפס אות י' מוצא ויאמר אלהים אל יעקב, וע"ה כי המסדר הזה הביא שאלה בהלכה בסגנון אחר נר שיש עליו לזכר ע"ז מזה שצילקוס ישראל ממנו את הגר כו', ומאמר האלגה לקח מתנחומא שלפניו: (קמא) כך שנו רבותינו. עיין משנה עירובין דף סא ע"ב ופירש"י שם. ובכ"י רומי הגי' במקום לפנינו "עד שיקח רשותו של נכרי" גורס שם "עד שיסכור רשותו של נכרי": (קמב) בתוך עובדי ע"ז. וכ"ה בב"י פאראמר, ובכ"י רומי במקום ע"ז: (קמג) שאין הקב"ה מייחד שמו בתוכן. וז"ה בב"י פאראמר, ובכ"י רומי אלא בשעה שהיו בין הרשעים אין הקב"ה מייחד שמו בתוכן: (קמד) בשם ר' יוסי בן קיסמא. ובכ"י פאראמר בן קיסמין, ובכ"י רומי גם נדפס אות י' הגי' בן זמרא, וכן הקדמי, וכן ראייתו בפסיקתא רבתי פ"ג פסקא ביום השמיני אמר ר' אלעזר בן פדת בשם ר' יוסי בן זמרא

הששי לחם יובים] (שמות טו כט) הוי חכו ממתקים: ("קנז) אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה ואת שבתותי תשמרו אני ה' (ויקרא יט ג), אני נאמן ליתן שכר, ובמה אתה משמרו, במאכל ובמשתה ובמנוח נקיה ואין נתן שכר, הוי חכו ממתקים: אמר ר' לוי ראה לשון שנתן הקב"ה לבני אדם מה כתיב והרשע כי ישוב וגו' (יחזקאל יא טז), אמר הקב"ה כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו (בצדקותיו) [בצדקתו] אשר עשה (חיה) יחיה (ולא ימות) (שם טז כג), הוי חכו ממתקים: (קנז) אמר ריש לקיש יש לך לשמוע גדולה מזו, מה כתיב ובשוב רשע מרשעתו [ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה] (שם לג יט), וחיה אין כתיב כאן, אלא עליהם הוא יחיה, שהקב"ה עושה אותם לו זכות והוא חי בהם, הוי חכו ממתקים: ד"א, חכו ממתקים, (קנז) מלך בשר ודם אם יש לו אוהב הוא מחבבו, ואם הלה אותו האוהב משלה ומבקרו, ואם מחבבו ביותר הוא הולך ומבקרו, שמה אם יצא לאכסניא יכול שיצא המלך עמו, אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה היה אוהב ליעקב. שנאמר ואהב את יעקב (מלכים א ג), ומתה דבורה ובא לבקרו, וכשיצא לאכסניא היה עמו, שנאמר והנה אנכי עמך (בראשית כח טו), וכשחזר היה עמו, שנאמר ויאמר אלהים אל יעקב וגו' ואהיה עמך (שם לא ג):

[כג] ויאמר אלהים אל יעקב וגו'. (קנז) זש"ה זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים (תהלים קמז ו), מי אמר הפסוק הזה, דוד אמר, חלקי בארץ החיים הוא קורא ארץ ישראל ארץ החיים, למה (קנז) אמר ריש לקיש בשם ר' ארעור הקבר כפני שמואל ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח, לפיכך הוא קורא אותה ארץ החיים, אמר דוד מתאוה אני לישב בתוכה, ואין שאול מניחני, אלא כי גרשוני היום מהסלע פח בנחלת ה' (ש"א טו יט), לפיכך זעקתי אליך ה', ועל ידי שעשיתי כך נעשיתי מלך על ישראל: ד"א זעקתי אליך ה' מדבר ביעקב, כשיצא מבית אביו בהו אוהב אם יהיה אלהים עמדי וגו' (בראשית כח כ), תלה עיניו להקב"ה אמר אתה מחסי, א"ל הנה אנכי עמך וגו', חלקי בארץ החיים, שהיה יעקב מקוה לחזור לארץ ישראל, (קנז) אמר יעקב ברשות יצאתי, אם איני נופל רשות איני חוזר, אמר הקב"ה רשות אתה מבקש, הרשות בידך, שוב אל ארץ אבותיך, כלום באתה אלא בשביל השבטים, הרי הם בידך: ד"א כלום באתה אלא בשביל רחל, (קנז) הרי (זכות)

הערות ותקונים

כי ה' נתן לכם את השבת. מלת את הסגרתה וליהא בקרא ובכ"י רומי, והוספת סיפא דקרא, וזילקום שה"ש שם הכי' דכתיב לקבץ לחם משנה וכתיב ראו כי ה' נתן לכם השבת: ("קנז) אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה את שבתותי תשמרו אני ה', במדרש חיות שם פ"ו אות ד' רבי אחא ורבי חנניאל ב"ר חייה בשם ר' יוחנן ואת שבתותי קדשו (יחזקאל כ) כמה את שם מקדשו קדשו במאכל ובמשתה ובנסות נקיה דכתיב (כי אות היא) [והיו לאות] בני וזיכרם לדעת כי אני ה' [אלהים] (שם טז), (ובנסות מובא הכתוב מן שמות ז"ל והביא כי אות הוא) אני ה' נאמן לשלם שכר טוב לכם ע"כ. ובכ"י רומי המאמר שלפניו בשם ר' יוחנן מובא שם בשם ר' לוי, והמאמר שלפניו בשם ר' לוי הוא שם בשם ר' יוחנן. וזילקום שה"ש שם וסר המאמר מר' לוי, וליהא שם אמר ר' יוחנן ראה מה כתיב והרשע כי ישוב מכל חטאתיו וגו' חיה יחיה לא ימות כו': (קנז) אמר ריש לקיש. בכ"י רומי אמר ר' שמעון בן לקיש, וזילקום שם חסר חלומות של ריש לקיש, ומובא ג"כ בחזיה ריש פ"ו והסר שם שם האומר ע"ש: (קנז) ד"א חס ממתקים מלך בשר ודם אם יש לו אוהב. מובא זילקום שם: (קנז) זש"ה זעקתי. מובא זילקום תהלים רמז תתפ"ח כפ' משכיל לדוד בשם התנחומא: (קנז) אמר ריש לקיש. בכ"י רומי וזילקום שם אמר ר' שמעון בן לקיש, וכן נסעה המאמר בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד (דף לב ע"ג), וירושלמי כהונות פ"ב ה"ב (דף לה ע"ב) ר' שמעון בן לקיש אמר אהלך לפני ה' בצריות החיים (תהלים קמז ט) והלא אין צריות החיים אלא לור והצרותיה וקיסרין והצרותיה חמין וזלף חמין שובעא, ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא אמר ארץ שמתים חיים תחלה לימות המשיח ומה מעם נותן נשמה לגם עליה, ולפניו בתנחומא דכדו כן אמרקה אמרתי אהה מחסי חלקי בצלח החיים, וכן בצ"ר ריש פ"ד ה"ב הביא כלשון בירושלמי על הכתוב אמרתי אהה מחסי חלקי בצלח החיים, ועיין בצ"ר פ"ו אות ה': (קנז) אמר יעקב ברשות יצאתי. גם זה מובא זילקום תהלים שם, וכן זילקום ויאל רמז ק"ג בשם התנחומא. וזילקום ערב שם ג' מאמרים מהתנחומא מאמר ראשון אספך אלהים הוא מלות כ', המאמר השני הוא שלפניו אות כ"ג אמר יעקב, והמאמר השלישי הוא מלות כ"ד ויהי לו מקנה הרבה אין כתיב כאן. עיין להלן הערה ק"ט: (ר"ט) הרי זכות רחל בידך. הסגרתה מלת זכות, וליהא בכ"י רומי ובכ"י פהרמא וזילקום ויאל שם:

רחל בידך: ד"א כלם היית ממתינ' אלא (קס) עד שיוולד שטני של עשו, הרי נולד: [כד] מה כתיב למעלה מן הענין ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו' (בראשית ל כט), ואם אין אתה מבקש לשלחני, (קסא) שלא ברשותך אני הולך לי, א"ל לבן בכל הבנים שהולדת לא אמרת לי שלחני אלא ביוסף, א"ל שהוא יפרע מעשו הרשע, לפיכך שלחני ואלכה וגו'. ויאמר אליו לבן וגו' נחשתי (סג טו), באותו היום על רגליו של יעקב (קסב) מצא שימא (קסג) שהוא למזל, לכך הוא אומר נחשתי. (קסד) אמר ר' ברכיה לבן ניוש (קסה) ויעקב לא היה יודע ומה איכפת לו, ויברכני ה' בגללך (סז), אמר לבן נקבה שכרך, א"ל אתה נוטל הנקודים ואני נוטל הברודים מכל מה שהן מולידות, ויעקב רועה את צאן לבן הנותרות (סז טו), מהו הנותרות, אמר ריש. לקיש הזקנות העקרות החולות. מה כתיב ויקח לי יעקב מקל לבנה (סז טו). אמר ר' הושעיא היה צר צורה, וכשם שהיה צר כך היו מולידות, לא היה חסר אלא ליתן להם נשמה, הולידו ונתברכו לפניו, חזר בו לבן, מנין שכך אמר יעקב והחליף את משכורתו וגו' (סז טז), מה עשה יעקב (קסו) כיון שנתעכב עליו, שלא אחר בני ביתו, שנאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה (סז טז), למה לא בתוך ביתו, (קסז) אמר ר' שמעון בן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את בני המזרח, שאין נושכין בשר בשיניהם אלא בסכין חותכין, וכשהוא נושק את חבירו אינו נושק בפיו אלא בידו, וכשמבקש ליטול עצה אינו נוטל בבית אלא בשדה, לכך נאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה למקום מרווח: ויאמר להם רואה אני את פני אביכן וגו', ואתנה ידעתן וגו', ואביכן התל בי וגו', אם כה יאמר וגו' (סז טז טז), (קסה) אמר ר' ברכיה אם כה אמר אין כתיב כאן אלא אם כה יאמר והמלאך היה אומר ליעקב אם יאמר לבן כה חייך כשם שאתה רוצה כך אני עושה לך: וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח את כל אשר לאבינו (סז טז), מהו לקח יעקב, אמר ר' הושעיא שנעשו מלאכי השות (קסח) כתיפין ליעקב, לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו לקח את כל הכבוד הזה, מהו הכבוד, אמר ר' סימון מכסף וזהב, ובסף וזהב היו לו ללבן ולא היה לו אלא צאן, שהוא אומר כסף וזהב, אלא צאנו של אבינו יעקב משונה היה מצאנו של לבן, (קע) ויהי לו מקנה הרבה אין כתיב כאן, אלא ויהי לו צאן רבות (סז טז), שהיו פרות ורבות, והיו אומות העולם באין ונותנין ליעקב כסף וזהב בשביל ליקח ממנו צאנו, (קעא) אמר ר' סימון אין כבוד אלא כסף וזהב, שנאמר בזהו כסף בזהו זהב וגו' (מס טז), (קעב) וכמה צאן היו לו, אמר ר' תנחומא בר אבא ק"כ רבוא

הערות ותקונים

(קס) עד שיוולד שטני של עשו. עיין ב"ר פט"ז אות ז' כיון שטלד יוסף נולד שטני של עשו: (קסא) שלא ברשותך אני הולך לי, כ"ה גם צ"ל פלרמא, ובכ"י רומי שלא ברשותך אני הולך לי: (קסב) מהא שימא. צכ"י רומי נוסף, פי' אכן מונב"ה ופי' שימא נלשון ארמי משמון, עיין ערוך ערך סס צ': (קסג) שהוא למזל. וס ליתא צכ"י פלרמא וכ' רומי: (קסד) אמר ר' ברכיה. צכ"י רומי אמר ר' ברכיה צר' (היינו צרי'): (קסה) ויעקב לא היה יודע ומה איכפת לו. צכ"י רומי לכן ניוש, אבל ישקב לא היה איכפת לו: (קסו) כיון שנתעכב עליו. וכל"ה צכ"י פלרמא, ובכ"י רומי כיון שנתעכב עליו: (קסז) אמר ר' שמעון בן גמליאל. נשנה בפסיקתא פסקא פרה (דף ג' ע"ב) וע"ס בהערה ס"ג, וכן נשנה צכ"ר פט"ז אות ז', ושם צכ"ר נוסף, ואלו חותכין בשר אלא על גבי השלחן, והוא הוספה מנמרח ברכות דף ה' ע"ב, ושם מונב"ה בשם ר' עקיבא, וגם הגי' שם אוהב אני את המדיים: (קסה) אמר ר' ברכיה. צכ"י רומי אמר ר' ברכיה הכהן צ"ר (צרי'): (קסח) כתיפין. צכ"י רומי כתיפין פי' טשא כתיפין: (קע) ויהי לו מקנה הרבה אין כתיב כלן כו' צכ"י ליקח ממנו נלשון. זה מונב"ה ליקח ויאל רמז ק"ל בשם התנחומא והוא הנאמר השלישי שהביא שם יחד בשם התנחומא. עיין לעיל הערה ק"ח. ולזה הנאמר מן התנחומא כוון רש"י בפירושו עה"ת (בראשית ל מג) לכן רבות פרות ורבות משאך לכן מוכר נאלו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה. וידידי הרב ההכם הגדול מהר"א בערלינער ציכור לאברהם גיין ילקוט בשם התנחומא, וכוון לדברי הילקוט ברמז ק"ל, ומאשר שהבאתי תראה שדברי הילקוט נלקחים מתנחומא כ"ס שלפנינו, ורש"י שאב דבריו מתנחומא: (קעא) אמר ר' סימון אין כבוד אלא כסף וזהב. צכ"ר פט"ז אות י"ב חיתא ר' יהושע דסבטין בשם ר' לוי אמר אין כבוד אלא כסף המד"א בזהו כסף בזהו זהב ואין קנה לתוכוהו כבוד מכל כלי המדה: (קעב) וכמה לכן היה לו אמר ר' תנחומא בר אבא ק"כ רבוא טו' והס' ס' ריבוא טו'. הוספתי, ומנאל לנכון צכ"י

היה, שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד (נחשית ל ז), ונאמר במצרים מאד וירב העם ויעצמו מאד (שמות א כ), [והם ס' רבוא, וכאן נאמר מאד מאד הרי ק"ך רבוא]. (קענ) וכמה כלבים של צאן היו לו, אמר ר' אבא בר כהנא שלש מאות ותשעה, אמר ר' תנחומא מנין ק' ב' ז' ר' הרי החשבון, ויפרוץ האיש, מהו ויפרוץ, (קעד) שפרץ לו הקב"ה גדרו של עולם, ואמר לו כך אני פורץ לבני בניך לעולם הבא, שנאמר עלה הפורץ לפנייהם (מלכ נ יג): חסלת פרשת ויצא

פרשת וישלח

[א] וישלח יעקב מלאכים (נחשית נד ז). (א) זש"ה מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כ כט), אמר ר' יהודה ב"ר סימון כמעין נרפש וכמקור משחת כך כשצדיק מט לפני רשע. ד"א אפשר למעין נרפש ולמקור משחת, אפשר לצדיק למוט לפני רשע, ומי הוא זה זה יעקב כשוא מפדן ארם מהו משלח ואומר לעשו, כה תאמרון לאדוני לעשו וגו', הוי וישלח יעקב מלאכים וגו':

[ב] וישלח יעקב וגו'. (ב) זש"ה מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו (משלי כ י), (ג) מי הוא זה, זה יעקב, כיון שיצא מבית אביו מה כתיב וידר יעקב נדר (נחשית כח כ), מה אמר אם יהיה אלהים עמדי (ס), כך השיבו הקב"ה והנה אנכי עמך (סס סס טו), רבותינו אמרו על הכל השיבו חוץ מן הפרנסה. ר' אושעיא אמר אף על הפרנסה השיבו, (ד) שנאמר כי לא אעזבך עד אשר אם

הערות ותקונים

בכ"י רומי ובכ"י פארמא, וכן במדרש ב"ר פט"ז אות י"א נפירות המיוחס לרש"י שס, ויפרוץ האיש נפרה לו פרסה מעין עולם הבא הביא ח"ל ק"כ רבוא גלן היו לו ליעקב אבינו ומפרש בתנחומא נאמר במדרש וירב העם ויעצמו מאד וסיו ס' רבוא וכאן כתיב מאד מאד ז' פעמים לומר שהיו ק"כ עכ"ל. וכוון לדברי התנחומא כ"י שלפנינו, וכן בילקום מיכה רמז תקנ"א בפ' עלה הפורץ לפניהם הביא מאמר אחד מב"ר והוא בב"ר פס"ס אות ה' ובשפות ר' יוסי בר כהנא אמר ר' חנינא, רק ז"ל ר' אבה בר כהנא, ובשם ר' יוס' בר חנינא מובא בב"ר שם מאמר אחר ויש להוסיף אל הילקום ע"פ הב"ר שס. ואחר זה הביא שס, ד"א עלה הפורץ בעולם הזה פרצתי גדרו של עולם כו' אמר ר' תנחומא בר אבה ק"כ רבוא של גלן היו לו, שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד וכתיב וירבו ויעצמו מאד מה להלן ס' רבוא וכתיב מאד מאד ק"כ רבוא וכתיב מאד מאד, והוא המאמר שלפנינו בתנחומא וחסר שם ה'יון "תנחומא": (קענ) וכמה כלבים של צאן היו לו אמר ר' אבה בר כהנא שלש מאות וס' אמר ר' תנחומא מנין ק' ב' ז' ר' הרי החשבון, וכ"כ בכ"י רומי, וס' איתא עס איזה תקונים אמר ר' אבה בר [כהנא] ס' מאות וס', אמר ר' תנחומא בר' [ז"ל ברבי] מנין קב ור, ק' מאה [ב' שתי] ז' שבעה ר' מאתים הרי חשבון ע"כ. ובכ"י שליש של חספאפרד ליתא המאמר מר' תנחומא עס הסימן, ונמצא גם בכ"י פארמא, אבל אין למאמר הזה שחר ומה הוא הסכום ע"מ... אבל ראיתי בב"ר פט"ז אות י"א ובילקום רמז ק"ל בשם ב"ר מובה כן, רבי אבה בר כהנא אמר מאה ותרתין רבון שבעה אלפים מאתן עדרין הוו ליה לאבינו יעקב, וכן ז"ל בתנחומא, ונא ר' תנחומא ונתן לו סימן ק' ב' ז' ר', ק' מאה ב' תרתין ור"ל מאה ותרתין רבוא, ד' ר' מאתן פי' מאתים ור"ל שבעה אלפים ומאתים. והידי משה הביא ח"ל פי' מדכתיב מאד מאד והיה כפל ממנין דכתיב צפרשת במדבר כל פקודי המהות שש מאות אלף ושלשה אלפים וס' מאות ומחשים, והכפל של מנין זה עולם מאה רבי ותרתין רבוי ומאתן: (קעד) שפרץ לו הקב"ה גדרו של עולם. בכ"י רומי גדודי [ז"ל גדרו] של שלם הזה. ועיין בילקום מיכה שס:

(א) זש"ה מעין נרפש. בב"ר פט"ז אות ז' ומובא בילקום ריש וישלח וילקום מחלי רמז התקס"א בשם ב"ר, רבי יהודה ברבי סימון פתח מעין נרפש ומקור משחת וגו' כשם שאי אפשר למעין נרפש ולמקור משחת כך אי אפשר לנדיק למוט לפני רשע, וכמעין נרפש וכמקור משחת כך נדיק ממין עצמו לפני רשע. וכן מובא בתנחומא הנדפס וישלח אות ג', ובכ"י רומי ג"ו ד"א כשם שאי אפשר למעין להיות נרפש או למקור להיות משחת כך אי אפשר לנדיק שיוטע לפני רשע: (ב) זש"ה מחזיק באזני כלב. עיין בב"ר פט"ז אות ג' ר"ה פתח מחזיק באזני כלב שמואל בר נחמן אמר. ויש לחקן ע"פ הילקום מחלי רמז התקס"א רב כהנא (ב"ר דר' שמואל בר נחמן פתח מחזיק באזני כלב משל לארילסמים, ובילקום בשפות משל לנדרס לנסים: (ג) מי היה זה זה יעקב. ובכ"י רומי וכ"י פארמא ג"ו מי היה זה שמוחזק באזני כלב מי שרואה מריבה וכו' ונתן ענינו בחוכה שנאמר עובר ומתעבר על ריב לא לי, ד"ל מחזיק באזני כלב מי היה זה זה יעקב, וחסר לפנינו שורה שלמה: (ד) שנאמר כי לא